

Zo groen als kunstgras

Een onderzoek naar de ervaringen van spelers, gemeenten en verenigingen met kunstgras in de periode 2001-2007

IS ONS LEVEN * VOETBAL IS ONS LEVEN * VOETBAL IS ONS LEVEN * VOETBAL IS ONS LEVEN * VOETBAL

Zo groen als kunstgras

Een onderzoek naar de ervaringen van spelers, gemeenten en verenigingen met kunstgras
in de periode 2001-2007

In opdracht van de KNVB
Remco Hoekman
Mark van den Heuvel

*W.J.H. Mulier Instituut
Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 188
5201 AD 's-Hertogenbosch*

*t 073-6126401
f 073-6126413
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Inleiding	6
1.1 Leeswijzer	6
2. Onderzoeksverantwoording	7
2.1 Spelersenquête	7
2.2 Verenigingsenquête	7
2.3 Gemeente-enquête	8
2.4 KNVB-gesprekken	8
2.5 Weergave van resultaten	9
2.6 Responsoverzicht	9
3. Voetbal op kunstgras: ervaringen van spelers	10
3.1 Voorkeur kunstgras of natuurgras	10
3.2 Algemeen oordeel en beleving	12
3.3 Eigenschappen kunstgrasveld	12
3.4 Stroefheid en grip van kunstgras	13
3.5 Kunstgras en balcontact	14
3.6 Balgedrag en kunstgras	15
3.7 Blessuregevoeligheid	16
3.8 Bespeelbaarheid	17
4. Kunstgras: creëren van ruimte en kwaliteit	18
4.1 Motieven voor aanleg van kunstgrasveld	18
4.2 Aanlegprocedure	19
4.3 Effecten van kunstgras	21
4.4 Onderhoud en levensduur	23
4.5 Tevredenheid	24
4.6 Stellingen	26
5. KNVB	28
5.1 Begrensde groei	28
5.2 Kunstgras en vrouwenvoetbal	28
5.3 Kwaliteitsbewaking kunstgrasvelden	29
5.4 Competitieplanning gebaat bij kunstgras	29
5.5 Ontwikkeling van spelers	29
5.6 Nieuwe doelgroepen	30
6. Slotbeschouwing en conclusies	31
6.1 Kritische spelers	31
6.2 Tevreden gemeenten en verenigingen	32
6.3 KNVB, kwaliteitsontwikkeling door kunstgras	33
6.4 De toekomst van kunstgras	33
Geraadpleegde literatuur	34

Samenvatting

Aanleiding, vraagstelling en aanpak van het onderzoek

In 2002 verrichtte ISA Sport onderzoek naar de gebruikservaringen van 800 voetballers bij zes verschillende accommodaties waar op kunstgras wordt gespeeld¹. Het onderzoek wees uit dat de ervaringen van de gebruikers in het algemeen positief waren maar dat desondanks een sterke voorkeur bleef bestaan voor het spelen op natuurgras.

De KNVB wenst in het seizoen 2006-2007 dit onderzoek te herhalen en is ook geïnteresseerd in de (beleidsmatige) ervaringen met kunstgras van andere betrokken actoren, zoals gemeenten en verenigingen. Voor het laatste dient onderzoek van ARCADIS uit 2004 onder gemeenten en verenigingen als referentie. De KNVB heeft tegen deze achtergrond aan het WJH Mulier Instituut gevraagd een dergelijk onderzoek uit te voeren. In dit rapport wordt verslag gedaan van het onderzoek.

In het onderzoek staan de volgende vragen centraal:

1. Wat zijn de bevindingen en ervaringen van spelers, verenigingen, gemeenten en KNVB met betrekking tot de derde generatie kunstgrasvelden?
2. Zijn er bij de spelers verschillen waar te nemen tussen de bevindingen en ervaringen op dit moment, en het seizoen 2001-2002?
3. Welke bouwstenen kunnen worden geformuleerd op basis van de onderzoeksresultaten voor de ontwikkeling van een lange termijn visie in het nieuwe beleidsplan van de KNVB?

In het onderzoek zijn verschillende belangengroepen onderscheiden; spelers, verenigingen, gemeenten en ervaringsdeskundigen van de KNVB. Deze belangengroepen zijn afzonderlijk betrokken in het onderzoek. De spelers, verenigingen en gemeenten zijn een vragenlijst voorgelegd en daarnaast zijn verdiepende gesprekken gehouden met verenigingen en gemeenten.

Voor de spelersenquête is een interviewteam samengesteld en zijn in samenspraak met de KNVB tien verenigingen geselecteerd voor het afnemen van de spelersenquête. De spelers werden door de interviewers benaderd na een training of een wedstrijd.

De voetbalverenigingen die beschikken over een derde generatie kunstgrasveld, aangelegd in de periode 2001-2005, zijn aangeschreven door de KNVB met een uitnodiging voor het invullen van een internetvragenlijst. Deze vragenlijst komt grotendeels overeen met de vragenlijsten zoals gebruikt bij het onderzoek van ISA Sport (2002) en ARCADIS (2004). De gemeenten die beschikken over een derde generatie kunstgrasveld, aangelegd in de periode 2001-2005, hebben een vergelijkbare internetvragenlijst voorgelegd gekregen als de verenigingen. Door middel van groepsgesprekken is informatie verkregen van de ervaringsdeskundigen van de KNVB. De ervaringen met kunstgras alsmede de visie op de toekomst is belicht uit het oogpunt van accommodatiezaken, wedstrijd zaken, voetbaltechnische zaken, vrouwenvoetbal, beleidszaken, scheidsrechterszaken en clubondersteuning.

Kritische spelers

Kunstgras werd in 2002 bij het ISA onderzoek positief beoordeeld, met negatieve kanttekeningen over het nemen van een sliding en de hardheid van het kunstgrasveld bij het vallen. Nu, vijf jaar later, moeten we constateren dat het oordeel over kunstgras niet is verbeterd. Op veel punten zien we dat spelers terughoudender zijn geworden. Het feit dat de spelers minder positief oordelen over de eigenschappen van kunstgras in vergelijking met het ISA onderzoek is opmerkelijk. Het is moeilijk om dit te plaatsen in het licht van de in sneltreinvaart verlopende kwaliteitsontwikkeling van kunstgrasvezels, rubber infill en sporttechnische laag die samen de eigenschappen van de kunstgrasvelden bepalen. Een andere verklaring dan dat de spelers kritischer zijn geworden ten aanzien van de kunstgrasvelden is niet direct voorhanden. Waar men in het begin wellicht meer oog had voor de positieve kanten van kunstgras en de minder positieve kanten niet zag, of niet wilde zien, is men nu kritisch en veeleisend geworden. Men is gewend geraakt aan kunstgras en neemt de positieve eigenschappen voor gewoon aan en focust op de negatieve kanten.

---

¹ ISA Sport (2002). Voetbal en kunstgras. ISA Sport/NOC*NSF Arnhem.

Districtsjunioren positief over kunstgras

Wanneer gekeken wordt naar de afzonderlijke spelersgroepen dan kunnen we hoop uitspreken voor de toekomst. De districtsjunioren zijn nadrukkelijk positiever gestemd over kunstgras dan de andere spelersgroepen. Opmerkelijk is wel dat deze positieve stemming duidelijk in mindere mate aanwezig is bij de landelijke junioren. Waarom het verschil met de landelijke junioren zo groot is, is moeilijk te verklaren. Mogelijke verklaring kan zijn dat districtsjunioren het als een voorrecht zien om op kunstgras te mogen spelen. Ook kan het liggen aan de slechtere natuurgrasvelden waar districtsjunioren, in vergelijking met de landelijke junioren, op spelen en trainen. Deze argumenten gaan echter ook op voor de reserve teams in vergelijking met de standaard elftallen, terwijl deze twee groepen niet zo afwijkend scoren als dat bij de junioren het geval is.

Veteranen (36 jaar of ouder) positiever over kunstgras dan jonge senioren (18-35 jaar)

De jeugd weet de weg naar de voetbalvereniging vaak goed te vinden. Maar juist op oudere leeftijd zien voetbalverenigingen veel leden vertrekken. Het veteranenvoetbal kent zodoende kleine competities. Voor het uitbreiden van het aantal veteranen binnen de vereniging kan kunstgras een geschikt middel zijn. De veteranen staan positiever tegenover het trainen en spelen van wedstrijden op kunstgras dan de andere senioren. Op basis van dit onderzoek kan men vol vertrouwen het veteranenvoetbal op kunstgras stimuleren.

Kunstgras gaat boven een matig of slecht grasveld

Het komt geregeld voor dat natuurgrasvelden niet in ideale staat verkeren voor het spelen van een wedstrijd, om maar niet te spreken van de staat van de trainingsvelden. Spelers vinden de kwaliteit van een kunstgrasveld mede daardoor beter dan die van een natuurgrasveld.

Uitgaande van een goed grasveld en een kunstgrasveld blijken spelers vaker voor het natuurgrasveld te kiezen. Mocht een grasveld niet in ideale staat verkeren, maar kaal zijn gespeeld of in slechte staat verkeren, dan wordt de voorkeur gegeven aan een kunstgrasveld. Spelers laten hiermee blijken graag op een goed veld te willen spelen en niet gebonden te zijn aan natuurgras. Kunstgras is een welkom alternatief wanneer het grasveld niet in optimale staat verkeerd.

Aanleg kunstgras win-win situatie voor gemeenten en verenigingen

De belangrijkste motieven voor het aanleggen van kunstgrasvelden bij gemeenten en verenigingen zijn het oplossen van het ruimtegebrek en de kwaliteitsverbetering van het sportpark. Vaak kunnen er geen extra velden worden aangelegd omdat de ruimte daarvoor ontbreekt. Door aanleg van kunstgras wordt de trainings- en wedstrijdcapaciteit sterk verhoogd. Door het kunstgras kunnen de trainingen en de wedstrijden vrijwel altijd doorgaan.

Een bijkomend gunstig effect is dat door het afwisselende gebruik van kunstgras en natuurgras de kwaliteit van de natuurgrasvelden verbetert. Zo leidt een kunstgrasveld tot kwaliteitsverbetering van de natuurgrasvelden. Daarnaast kent kunstgras bij een aantal verenigingen een (in)direct positief effect op het ledenaantal. Verder wordt door verenigingen melding gemaakt van een stijgende kantineomzet. Dit heeft te maken met het gegeven dat als gevolg van kunstgras er structureel meer mensen op het park zijn; trainingen en wedstrijden gaan immers meestal door.

Voor de gemeenten is naast de kwaliteitsverbetering van de sportvoorziening, de ruimtewinst een belangrijk positief effect van kunstgras. Sportparken kunnen worden ingedikt in plaats van uitgebreid en dit levert ruimtewinst op. Dit kan voor gemeenten financieel interessant zijn. Tot slot vinden gemeenten de mogelijkheden die kunstgras biedt tot meervoudig ruimtegebruik belangrijk. Veel gemeenten streven ernaar dat ook scholen of andere gebruikersgroepen gebruik maken van het kunstgras.

Goede samenwerking tussen gemeenten en verenigingen bij aanleg

De aanleg van kunstgrasvelden blijkt vaak een zaak van zowel gemeenten als verenigingen. De gemeente neemt het leeuwendeel van de kosten voor haar rekening, de verenigingen betalen bijvoorbeeld de lichtinstallatie of het hekwerk rondom het veld. Het initiatief voor de aanleg komt afwisselend van de gemeenten of de verenigingen. Over het type kunstgras wordt overleg gevoerd tussen gemeente en vereniging. In het onderzoek ontstaat het beeld van een eendrachtige samenwerking tussen beide partijen. Ook ten aanzien van het onderhoud zijn er weinig obstakels. De gemeenten verzorgen het onderhoud en de verenigingen tonen zich hierover tevreden.

Onevenwichtigheid in competitieverloop door kunstgras

Verenigingen met een kunstgrasveld kennen minder afgelastingen dan verenigingen met alleen natuurgrasvelden. Omdat niet iedere vereniging een kunstgrasveld heeft, kan het voorkomen dat deze verenigingen op een gegeven moment in de competitie minder wedstrijden hebben gespeeld vanwege afgelastingen door het weer. Dit kan leiden tot competitievervalsing als dit grote vormen aan gaat nemen. Deze onevenwichtigheid in het competitieverloop zou een punt van aandacht moeten zijn in het nieuwe voetbalseizoen.

Meer leden, betere faciliteiten en intensievere sportbeoefening door kunstgras

De aanleg van een kunstgrasveld betekent voor veel verenigingen een capaciteitsuitbreiding. Er is ruimte om meer te trainen, om langer te trainen en om meer wedstrijden te spelen. Door de verhoogde capaciteit kunnen verenigingen in veel gevallen meer leden aannemen. Een beperkende factor is daarbij weliswaar de beschikbaarheid van voldoende kleedgelegenheden.

Kunstgras staat garant voor een constante kwaliteit. De spelers kunnen hierdoor onder constante omstandigheden kennismaken met voetbal. Daarnaast is kunstgras in bijna alle weersomstandigheden goed bespeelbaar, waardoor het aantal afgelastingen beperkt is. De spelers hebben zodoende een continue programma en kunnen week in week uit onder goede omstandigheden trainen.

Organisatie van competities gebaat bij kunstgras

Verenigingen met slechte velden vertragen vaak de competitie. Door deze slechte velden te vervangen door kunstgrasvelden doen zich minder problemen voor bij de organisatie van de competities. Verenigingen die beschikken over een kunstgrasveld hebben namelijk minder problemen om de competities uit te spelen, doordat zij minder afgelastingen kennen.

Vanuit de lagere elftallen is het verzoek gekomen om de competities uit te breiden naar 14 teams, zodat zij langer door kunnen spelen en niet in april of begin mei al klaar zijn. Het verdient aanbeveling om onderzoek te doen naar de mogelijkheid om, gelet op het aanwezige aantal kunstgrasvelden en de staat van natuurgrasvelden, bij de lagere elftallen de competities uit te breiden naar 14 teams.

De toekomst van kunstgras

In de komende jaren zullen nog meer kunstgrasvelden worden aangelegd. Of dit in hetzelfde tempo zal plaatsvinden als in de laatste vijf jaar, valt nog te bezien maar bekend is dat veel gemeenten en verenigingen die nog geen kunstgras hebben een kunstgrasveld willen aanleggen. De resultaten van dit onderzoek zullen deze ontwikkeling niet doen ombuigen.

In de gesprekken die in dit onderzoek zijn gehouden wordt hier en daar gesteld dat iedere voetbalvereniging in Nederland een kunstgrasveld zou moeten hebben. Gegeven het feit dat op dit moment ongeveer 400 verenigingen over een kunstgrasveld beschikken, en mogelijk eind 2007 de mijlpaal van 500 velden is bereikt, is dit nog een lange weg te gaan en waarschijnlijk een utopie. Het tekent wel de positieve houding ten aanzien van kunstgras bij de betrokken partijen.

De spelers zijn kritisch, zo leert het onderzoek, met name de landelijke junioren hebben een voorkeur voor natuurgras. De districtsjunioren, de grootste groep, zijn daarentegen zeer positief. Hoe dan ook, mede gelet op geluiden uit het betaalde voetbal, lijkt het erop dat hoe hoger het niveau hoe kritischer de voetballer op kunstgras wordt. Waarom dit precies zo is, zou nog verder onderzocht moeten worden in verband met toekomstig beleid ten aanzien van bijvoorbeeld het spelen van competitiewedstrijden op hoog niveau op kunstgras.

Naast de jeugd zijn ook senioren een doelgroep voor de KNVB. Te meer omdat veel verenigingen spelers van oudere leeftijd zien vertrekken. Het veteranenvoetbal kent momenteel kleine competities. Uit het onderzoek blijkt dat de oudere senioren, vanaf 36 jaar, het spelen op kunstgras aantrekkelijk vinden; aantrekkelijker dan de leeftijdsgroep hieronder. Kunstgras zou dan ook een rol kunnen vervullen in het aantrekken van nieuwe leden van ouder dan 36 jaar om zo het veteranenvoetbal te stimuleren. Verenigingen zouden dan expliciet de aanwezigheid van een kunstgrasveld en de voordelen hiervan in hun wervingscampagnes moeten betrekken.

I. Inleiding

In de laatste jaren is de aanleg van kunstgrasvelden in het amateurvoetbal in een stroomversnelling terechtgekomen. De derde generatie kunstgrasvelden, kunstgrasmatten met langere vezels en ingestrooid met rubber en zand, zijn vanaf het voetbalseizoen 2001-2002 overal in Nederland aangelegd. De groei lijkt nog niet tot stilstand te zijn gekomen. In veel gemeenten en bij veel voetbalverenigingen vormt kunstgras een belangrijk onderwerp van gesprek tegen de achtergrond van upgradings van accommodaties, multifunctioneel gebruik van beschikbare ruimte en oplossingen voor ruimtegebrek. Men roemt het feit dat er altijd gevoetbald kan worden en dat de bal voorspelbaar zijn werk doet. Aan de andere kant wordt gezegd dat kunstgras niet dezelfde eigenschappen heeft die natuurgras voor velen aantrekkelijk maakt: de geur van gras, de kleur van 'echt' groen, de ideale ondergrond voor slidings en bij nat weer de modder.

In 2002 verrichtte ISA Sport onderzoek naar de gebruikservaringen van 800 voetballers bij zes verschillende accommodaties waar op kunstgras wordt gespeeld². Het onderzoek wees uit dat de ervaringen van de gebruikers in het algemeen positief waren maar dat desondanks een sterke voorkeur bleef bestaan voor het spelen op natuurgras.

De KNVB wenst in het seizoen 2006-2007 dit onderzoek te herhalen en is ook geïnteresseerd in de (beleidsmatige) ervaringen met kunstgras van andere betrokken actoren, zoals gemeenten en verenigingen. Voor het laatste dient onderzoek van ARCADIS uit 2004 onder gemeenten en verenigingen als referentie. De KNVB heeft tegen deze achtergrond aan het WJH Mulier Instituut gevraagd een dergelijk onderzoek uit te voeren. In dit rapport wordt verslag gedaan van het onderzoek.

In het onderzoek staan de volgende vragen centraal:

4. Wat zijn de bevindingen en ervaringen van spelers, verenigingen, gemeenten en KNVB met betrekking tot de derde generatie kunstgrasvelden?
5. Zijn er bij de spelers verschillen waar te nemen tussen de bevindingen en ervaringen op dit moment, en het seizoen 2001-2002?
6. Welke bouwstenen kunnen worden geformuleerd op basis van de onderzoeksresultaten voor de ontwikkeling van een lange termijn visie in het nieuwe beleidsplan van de KNVB?

I.1 Leeswijzer

Na deze inleiding wordt in hoofdstuk 2 de onderzoeksverantwoording weergegeven. Hierbij wordt ingegaan op de gehanteerde onderzoeksmethoden, de benaderde onderzoeksgroepen en de respons. In hoofdstuk 3, hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5 worden de resultaten per onderzoeksgroep weergegeven. In hoofdstuk drie worden de gebruikers van kunstgras belicht, te weten de spelers. In hoofdstuk vier wordt nader ingegaan op de visie van verenigingen en gemeenten. In hoofdstuk vijf wordt verslag gedaan van de groepsgesprekken met de KNVB. In hoofdstuk 6 wordt op basis van de belangrijkste resultaten uit de vorige hoofdstukken een beschouwing gehouden over de ontwikkeling van kunstgras in de afgelopen jaren, de huidige stand van zaken, en de hieruit voortvloeiende mogelijke beleidsmatige keuzes voor de KNVB. Dit hoofdstuk sluit af met de belangrijkste conclusies en aanbevelingen voor de KNVB.

² ISAa Sport (2002). Voetbal en kunstgras. ISA Sport/NOC*NSF Arnhem.

2. Onderzoeksverantwoording

In het onderzoek zijn verschillende belangengroepen onderscheiden; spelers, verenigingen, gemeenten en ervaringsdeskundigen van de KNVB. Deze belangengroepen zijn afzonderlijk betrokken in het onderzoek. In het onderstaande wordt aangegeven hoe deze belangengroepen zijn bevraagd.

2.1 Spelersenquête

Voor de spelersenquête is een interviewteam samengesteld. Verder zijn in samenspraak met de KNVB tien verenigingen geselecteerd voor het afnemen van de spelersenquête. De spelers werden door de interviewers benaderd na een training of een wedstrijd. Daarnaast zijn ook, wanneer het een wedstrijd betrof, de spelers van het uit spelende team gevraagd om een enquête in te vullen.

Vragenlijst

De vragenlijst is opgesteld door het Mulier Instituut in samenspraak met de KNVB. De resultaten kunnen voor een groot deel vergeleken worden met de resultaten van het onderzoek van ISA Sport (2002) in opdracht van de KNVB. De vragenlijst is afgenomen bij verschillende verenigingen die op kunstgras spelen verspreid door Nederland.

Respons

In totaal hebben 734 respondenten de vragenlijst ingevuld. De vooraf beoogde gelijke spreiding over de vier groepen is grotendeels behaald:

Standaard elftal	–	151
Reserve elftal	–	189
Junioren landelijk	–	195 (leeftijd 13-18 jaar)
Junioren district	–	192 (leeftijd 13-18 jaar)

De lagere respons in de groep 'standaard elftal' is gedeeltelijk toe te schrijven aan het feit dat een vereniging over het algemeen maar één standaard elftal heeft. Door ook de tegenstanders van het standaard elftal een vragenlijst voor te leggen is toch een respectabele groepsgrootte bewerkstelligd.

Een overzicht van de overige respondentkenmerken:

- Goede verdeling over posities in het veld; verdediging (34%), middenveld (32%), aanval (24%), keeper (8%) en trainer/scheidsrechter (2%)
- 99% van de respondenten heeft al eerder op kunstgras gespeeld
- 78% van de respondenten heeft twee of meer jaar ervaring
- 90% van de respondenten traint of speelt wekelijks op kunstgras

Moment van afname

- Tweederde van de respondenten die een wedstrijd hebben gespeeld voorafgaand aan de afname van de vragenlijst hebben deze gewonnen
- In nagenoeg alle gevallen was de temperatuur boven nul bij de training of wedstrijd voorafgaand aan de afname van de vragenlijst
- In de helft van de gevallen was het droog weer bij de training of wedstrijd voorafgaand aan de afname van de vragenlijst
- Meer dan de helft van de respondenten geeft aan dat het veld vochtig was bij de training of wedstrijd voorafgaand aan de afname van de vragenlijst

2.2 Verenigingsenquête

Vragenlijst

De voetbalverenigingen die beschikken over een derde generatie kunstgrasveld, aangelegd in de periode 2001-2005, zijn aangeschreven door de KNVB met een uitnodiging voor het invullen van een internetvragenlijst. Deze vragenlijst is grotendeels vergelijkbaar met de vragenlijst die is voorgelegd aan de gemeenten (zie paragraaf 2.3). Daarnaast zijn er overeenkomsten met de vragenlijsten zoals gebruikt bij het onderzoek van ISA Sport (2002) en ARCADIS (2004).

Respons

De voetbalverenigingen met een kunstgrasveld (273 verenigingen) zijn uitgenodigd om deel te nemen aan het onderzoek. Hiervan heeft 42% gehoor gegeven aan het verzoek en de internetvragenlijst ingevuld (N=115). De verenigingen die meegewerkt hebben aan het onderzoek zijn met hun eerste elftal vooral actief in de tweede, derde of vierde klasse.

Verdieping

Om de resultaten van het onderzoek beter te kunnen interpreteren zijn interviews gehouden met zes verenigingen naar aanleiding van de ingevulde vragenlijst. De keuze van de verenigingen is gebaseerd op de ingevulde vragenlijsten. Op basis van de gegeven antwoorden is gekeken welke respondenten interessant zouden zijn voor een verdiepend interview. Dit kunnen verenigingen zijn die een grote rol hebben gehad in het aanlegproces, verenigingen die niet tevreden zijn over het aanlegproces of verenigingen die zelf eigenaar zijn van het kunstgrasveld. Hiermee is getracht meer informatie te krijgen over bestaande onvrede en/of beweegredenen bij de aanleg van kunstgras en de gekozen beheersconstructie. De uitwerkingen van de interviews dienen ter ondersteuning van de resultaten van de vragenlijst.

2.3 Gemeente-enquête

Vragenlijst

De gemeenten die beschikken over een derde generatie kunstgrasveld, aangelegd in de periode 2001-2005, hebben een vergelijkbare vragenlijst voorgelegd gekregen als de verenigingen. Hierdoor is het mogelijk om te kijken of verenigingen en gemeenten eenzelfde mening is toegedaan. Hierbij is bijzondere aandacht voor de gang van zaken rondom de aanleg en het onderhoud van de velden. Evenals bij de verenigingen hebben ook de gemeenten een uitnodiging gekregen om een internetvragenlijst in te vullen. Deze uitnodiging is per email verstuurd naar de contactpersonen die de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) ons heeft aangereikt.

Respons

Ongeveer 125 gemeenten zijn uitgenodigd om de internetvragenlijst van het onderzoek in te vullen. Hieraan is door driekwart van de gemeenten gehoor gegeven (N=92; 74%). De responsgroep kent een goede spreiding naar gemeentegrootte, aantal voetbalverenigingen, aantal voetbalvelden, en aantal kunstgrasvelden. Slechts een beperkt aantal gemeenten heeft het eerste kunstgrasveld vóór 2002 aangelegd.

Verdieping

Om de resultaten van de vragenlijst beter te kunnen interpreteren zijn verschillende interviews gehouden met ambtenaren die de internetvragenlijst hebben ingevuld. Tijdens het interview is dieper ingegaan op de antwoorden van de vragenlijst. Er hebben interviews plaatsgevonden met ambtenaren van de gemeente Eindhoven, gemeente Zwolle, gemeente Utrecht en gemeente Tilburg. Uitwerkingen van deze interviews hebben een ondersteunende functie bij de presentatie van de resultaten van de internetvragenlijst.

2.4 KNVB-gesprekken

Naast de spelers, gemeenten en verenigingen is ook aandacht besteed aan de heersende denkbeelden ten aanzien van kunstgras binnen de geledingen van de KNVB. Hierbij is gekozen voor groepsgesprekken met medewerkers van de KNVB. De ervaringen met kunstgras alsmede de visie op de toekomst is belicht uit het oogpunt van accommodatiezaken, wedstrijd zaken, voetbaltechnische zaken, vrouwenvoetbal, beleidszaken, scheidsrechterszaken en clubondersteuning.

2.5 Weergave van resultaten

De resultaten uit het onderzoek worden in dit rapport met tabellen of figuren samengevat en/of tekstueel weergegeven. Bij de tekstuele weergave van de resultaten wordt gebruik gemaakt van een gedefinieerde lijst met termen voor het aanduiden van de gevonden percentages. Hieronder staan de termen vermeld waarmee de percentages worden aangeduid.

Tabel 2.1 Termen voor aanduiding percentages

Percentages	Aanduiding in tekst
100%	Alle spelers/ gemeenten/ verenigingen/ respondenten enz.
90 – 99%	Bijna alle....
80 – 89%	De meeste ....
70 – 79%	Driekwart van de ....
60 – 69%	Tweederde van de ....
55 – 59%	Ruim de helft van de ....
45 – 54%	De helft van de ....
40 – 44%	Bijna de helft van de ....
30 – 39%	Eenderde van de ....
20 – 29%	Een kwart van de ....
10 – 19%	Een minderheid van de ....
1 – 9%	Een kleine minderheid van de ....
0%	Geen ....

2.6 Responsoverzicht

De verschillende onderzoeken hebben een respectabel responspercentage opgeleverd. In onderstaande tabel worden de responsgegevens van de verschillende onderzoeken gerapporteerd. Daarnaast zijn de verenigingen die hun medewerking hebben verleend aan de spelersenquête of de interviews naar aanleiding van verenigingsenquête, alsmede de gemeenten waarmee interviews gehouden zijn, opgenomen in een tabel.

Tabel 2.2 Responsoverzicht

	N	%
Spelersenquête	734	-
Verenigingsenquête	115	42%
Gemeente-enquête	92	74%

Tabel 2.3 Deelnamelijst interviews gemeenten en verenigingen

Organisatie	Gesprekspartner(s)
Gemeente Zwolle	Bertus Jeensma
Gemeente Eindhoven	Ricus Timmers & Cees Delsing
Gemeente Tilburg	Alphons Bracké & Stef Kleijnenbreugel
Gemeente Utrecht	René Leppink
HSC '21	Johan Hollink
NOAD	Hub Simons
Sarto	Dhr. Van der Veen
RKVV Erp	Dhr. Kerkhof
Hercules omnivereniging	Werner van Geelen
Kampong	Rob Veenstra

Tabel 2.4 Deelnamelijst groepsgesprekken met KNVB-vertegenwoordigers

KNVB-afdeling	Vertegenwoordigers
Beleidszaken	Mark van Berkum
Scheidsrechterszaken	Joris Bouwmeester & Raymond van Meenen
Wedstrijdzaken	Ron Veenendaal & Rinus van der Lugt
Clubondersteuning	Fouad el Fdil
Accommodatiezaken	Joeke de Jong
Vrouwenvoetbal	Vera Pauw
Voetbaltechnische zaken	Piet Hubers & Ruud Dokter

3. Voetbal op kunstgras: ervaringen van spelers

In dit hoofdstuk worden de ervaringen van de spelers weergegeven. Bij de weergave van de resultaten wordt ook gelet op eventuele verschillen tussen de onderscheiden groepen spelers (standaard teams, reserve teams, districtsjunoren en landelijke junioren) en type spelers (verdedigers, middenvelders, voorhoedespelers en keepers). De resultaten zijn gebaseerd op de vragenlijst onder de bespelers van kunstgras (spelers van thuis spelende vereniging) en de tegenstanders (spelers van uitspelende vereniging). Hierbij dient aangemerkt te worden dat de tegenstanders slechts zeer beperkt gehoor hebben gegeven aan het invullen van de vragenlijst en hierdoor in zeer geringe mate aanwezig zijn in de steekproef (N=57). Daarnaast is bekend dat 90% van alle spelers uit het onderzoek wekelijks speelt of traint op kunstgras.

3.1 Voorkeur kunstgras of natuurgras

Aan de spelers is gevraagd of zij een voorkeur hebben voor kunstgras of natuurgras bij trainingen en wedstrijden. Wanneer gekeken wordt naar de training dan blijken de districtsjunoren (80%) een voorkeur te hebben voor kunstgras. ISA Sport vond in 2002 dat de helft van de districtsjunoren de voorkeur gaf aan training op kunstgras. Dat is nu dus aanzienlijk meer. Daarentegen is bij de landelijke junioren de voorkeur voor het trainen op kunstgras afgenomen. Waar in het ISA Sport onderzoek tweederde de voorkeur gaf aan trainen op kunstgras is dat momenteel bijna de helft van de spelers.

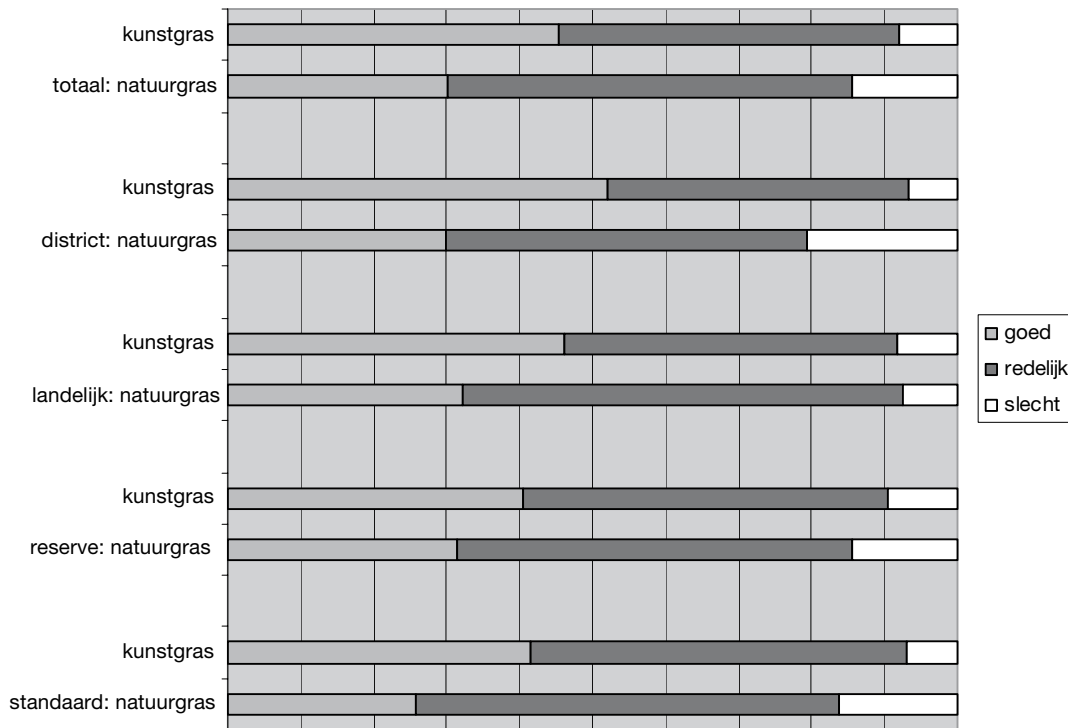
Ten aanzien van het spelen van wedstrijden heeft alleen bij de districtsjunoren een meerderheid een voorkeur voor kunstgras (62%). Bijna de helft van de spelers heeft een voorkeur voor het spelen van wedstrijden op kunstgras. Het ISA Sport onderzoek trof deze voorkeur voor kunstgras aan bij een kwart van de spelers. De voorkeur voor natuurgras of kunstgras valt vaker in het voordeel van kunstgras uit bij de groep oudere senioren (36 jaar en ouder) dan bij de jongere senioren (19-35 jaar) (niet in tabel). Ruim de helft van de oudere senioren heeft een voorkeur voor trainen op kunstgras, terwijl de helft een voorkeur heeft voor een wedstrijd op kunstgras. Bij de jonge senioren geeft bijna de helft van aan een voorkeur te hebben voor het trainen op kunstgras en een kwart van de jonge senioren geeft aan een voorkeur te hebben voor het spelen van wedstrijden op kunstgras.

Tabel 3.1 Kunstgras versus natuurgras; voorkeur voor kunstgras in procenten

	Standaard elftal	Reserve elftal	Landelijke junioren	Districts-junioren	Totaal
Training (ISA SPORT; 2002)	57	51	63	50	54
Training (MI; 2007)	43	44	41	80	53
Wedstrijd (ISA SPORT; 2002)	24	29	34	27	28
Wedstrijd (MI; 2007)	29	29	36	62	40

MI 2007: onderhavig onderzoek

Kunstgras heeft een continue kwaliteit, iets dat van natuurgrasvelden niet te zeggen valt. Op een mooie lentedag, met de ochtenddauw op een kort gemaaid, egaal grasveld, gaat er niets boven een wedstrijd op natuurgras. Deze situatie doet zich echter maar een enkele keer per seizoen voor. Dit is ook terug te vinden in het oordeel over de kwaliteit van kunstgras en natuurgras wedstrijd velden (zie figuur 3.1). De helft van de spelers vindt de kwaliteit van een kunstgrasveld goed, terwijl een derde van de spelers de kwaliteit van een natuurgras wedstrijd veld goed vindt. Er is ook gevraagd naar de voorkeur voor kunstgras of een kaal of in slechte staat verkerend natuurgrasveld. Zoals verwacht mocht worden gaat in dit specifieke geval de voorkeur uit naar een kunstgrasveld, zowel voor de wedstrijden als de trainingen.

Figuur 3.1 Kunstgras versus natuurgras; beoordeling kwaliteit wedstrijd velden

Het komt geregeld voor dat de natuurgrasvelden niet in ideale staat verkeren, daarnaast vinden de spelers de kwaliteit van kunstgrasvelden beter. Maar toch geeft de helft van de respondenten aan dat voetbal behoort te worden gespeeld op natuurgras. Bij de vergelijking met het ISA Sport onderzoek valt op dat over het geheel genomen zich geen noemenswaardige verandering heeft voorgedaan. De afzonderlijke groepen laten wel verschillen zien. Aan de ene kant is de helft van de districts junioren het oneens met de stelling dat voetbal op natuurgras gespeeld behoort te worden. Tijdens het ISA Sport onderzoek was eenderde van de districts junioren het oneens met de stelling. Aan de andere kant zien we bij de overige groepen ten opzichte van het ISA Sport onderzoek een toename van het aandeel dat vindt dat voetbal gespeeld behoort te worden op natuurgras. Waar het bij het ISA Sport onderzoek de helft van de spelers uit de verschillende groepen betrof is dat nu ruim de helft van de spelers bij standaard teams, reserve teams en landelijke junioren.

Eenderde van de oudere senioren (36 jaar en ouder) is het niet eens met de stelling dat voetbal op natuurgras gespeeld behoort te worden, terwijl een kwart van de jongere senioren (19-35 jaar) het oneens is met deze stelling (niet in tabel).

Tabel 3.2 Voetbal behoort op natuurgras gespeeld te worden, in procenten

	Standaard elftal		Reserve elftal		Landelijke junioren		Districts-junioren		Totaal (*)	
	MI	ISA	MI	ISA	MI	ISA	MI	ISA	MI	ISA
Eens	61	53	56	50	55	51	37	46	52	51
Oneens	22	27	31	29	26	24	45	31	31	28
Geen mening	17	19	13	19	18	24	18	22	17	19

* ISA Sport kent in de rapportage ook een categorie geen antwoord, zodoende tellen de resultaten van ISA Sport niet op tot 100%

Ondanks dat de helft van de spelers aangeeft dat voetbal op natuurgras gespeeld behoort te worden, geeft maar eenderde van de spelers aan dat het geen goede ontwikkeling is dat er steeds meer kunstgrasvelden worden aangelegd. Een mogelijke oorzaak hiervan is gelegen in het feit dat de verenigingen waar bijna alle spelers actief zijn reeds over kunstgrasvelden beschikken en de positieve waarde van kunstgras inmiddels hebben ervaren. Opvallend is wel dat bij de reserve elftallen evenveel spelers het eens als oneens zijn met deze stelling. Een minderheid van de spelers twijfelt echter nog of men het eens of oneens is met deze stelling.

Tabel 3.3 Goede ontwikkeling dat er steeds meer kunstgrasvelden worden aangelegd, in procenten

	Standaard elftal	Reserve elftal	Landelijk junioren	Districts-Totaal junioren	Totaal
Eens	46	40	39	61	46
Oneens	35	41	34	22	33
Geen mening	19	19	28	17	21

3.2 Algemeen oordeel en beleving

Uit het voorgaande is gebleken dat er nog steeds een lichte voorkeur is voor natuurgras. Alleen de districts-junioren spreken een duidelijke voorkeur uit voor kunstgras. De vraag blijft hoe men oordeelt over kunstgras op zich. Is men over het algemeen positief over kunstgras en hoe heeft men het spelen op kunstgras beleefd? Ruim de helft van de spelers is positief over kunstgras. Bij het ISA Sport onderzoek gaf tweederde van de spelers aan een positieve algemene indruk van kunstgras te hebben. De meeste spelers hebben hun acties wel kunnen (89%) en durven (84%) uitvoeren. Van de spelers van de reserve elftallen is de helft positief en heeft een kwart van de spelers een negatieve algemene indruk met betrekking tot het spelen op kunstgras. De districts-junioren kennen het grootste aandeel spelers met een positieve algemene indruk van het spelen op kunstgras. Driekwart van de districts-junioren is positief over het spelen op kunstgras.

Ondanks de positieve algemene indruk van het spelen op kunstgras geeft tweederde van de spelers aan zich aan te hebben moeten passen (niet in tabel). Het aandeel spelers dat zich heeft moeten aanpassen is bij de districts-junioren het kleinst (57%) en bij de standaard teams het grootst (72%). Het aanpassen aan kunstgras neemt overwegend minder dan 15 minuten in beslag. De spelers van reserve elftallen hebben meer tijd nodig om zich aan te passen. Eenderde van deze spelers heeft meer dan 30 minuten nodig om zich aan te passen. Driekwart van de spelers heeft aangegeven zich niet benadeeld te voelen door te spelen op kunstgras. Dit is deels te verklaren, doordat bijna alle spelers behoren tot de thuisspelende teams en frequent (wekelijks) op kunstgras spelen. Wanneer alleen naar de spelers van uitspelende teams wordt gekeken, blijkt dat meer dan de helft van deze spelers zich benadeeld voelt door het spelen op kunstgras. Tweederde van de spelers van uitspelende teams geeft aan dat thuisspelende teams altijd voordeel hebben op kunstgras. Hierbij dient opgemerkt te worden dat van de 734 spelers uit dit onderzoek slechts 57 spelers aan hebben gegeven te spelen bij de bezoekende vereniging.

Tabel 3.4 Algemene indruk met betrekking tot het spelen op kunstgras, in procenten

	Standaard elftal	Reserve elftal	Landelijke junioren	Districts- junioren	Totaal (*)
Positief	50	48	48	77	56
Niet positief/ niet negatief	33	27	37	15	28
Negatief	17	25	15	8	16

(*) Uitkomst onderzoek ISA Sport(2002): 65% positief; 22% niet positief/ niet negatief; 9% negatief; 3% geen mening. ISA Sport kent geen opsplitsing naar gebruikersgroep op deze vraag in haar rapportage.

3.3 Eigenschappen kunstgrasveld

Uit het ISA Sport onderzoek en het ARCADIS onderzoek naar de gebruikskwaliteit en eigenschappen van kunstgras komen steeds dezelfde pluspunten en minpunten naar voren. De vlakheid van het kunstgrasveld en de normale of lichte bespeelbaarheid stemt tot tevredenheid, alsmede de uniformiteit van de kunstgrasvelden. Echter, het dempende vermogen van het kunstgrasveld bij het vallen wordt als negatief ervaren.

In het huidige onderzoek geeft driekwart van de spelers aan dat er verschillen bestaan tussen kunstgrasvelden. De verschillen tussen de kunstgrasvelden hebben met name betrekking op de stroefheid, balstuit en dempend vermogen. De verwachting is dat deze verschillen te maken hebben met de kwaliteit van de mat. De afgelopen jaren is de kwaliteit van kunstgrasvelden toegenomen. De eerste velden van de zogenaamde derde generatie zijn zodoende van mindere kwaliteit dan de recent aangelegde velden. Daarnaast zijn de eerste velden al gedeeltelijk aan slijtage onderhevig. Het vermoeden bestaat dat velden uit de beginjaren van kunstgras niet meer aan de eisen van de KNVB/ISA voldoen (de KNVB gaat dit vermoeden het komende najaar onderzoeken door middel van het project Kwaliteitszorg). De waargenomen verschillen tussen de velden, door de spelers, onderstrepen dit vermoeden.

Tabel 3.5 Vindt u dat er verschillen zijn tussen kunstgrasvelden, in procenten

	Standaard elftal	Reserve elftal	Landelijke junioren	Districts- junioren	Totaal
Ja	83	74	84	74	79
Nee	10	12	9	18	12
Weet niet	7	13	6	8	9

Het ervaren van verschillen tussen velden kan duiden op een kwaliteitsbesef bij de gebruiker. Zij ervaren dat de oude velden minder zijn dan de nieuwe velden. Door het herkennen van deze verschillen in kwaliteit onderstrepen de spelers de kwaliteitsontwikkeling die kunstgras doormaakt. Echter, de gerapporteerde tevredenheid over de eigenschappen van kunstgras spreekt deze ontwikkeling tegen. Een kleiner aandeel spelers dan bij het ISA Sport onderzoek is positief over de eigenschappen (vlakheid, lopen op het veld, hardheid bij vallen, bespeelbaarheid) van een kunstgrasveld. Waar in het ISA Sport onderzoek bijna alle spelers aangaven de vlakheid als goed te ervaren, is dat nu driekwart van de spelers. De hardheid van het veld bij het vallen werd door de helft van de spelers als normaal ervaren tijdens het ISA Sport onderzoek. In dit onderzoek geeft een derde van de spelers aan de hardheid van het veld bij het vallen als normaal te ervaren. Afgaande op deze resultaten lijkt het erop dat de sportfunctionele kwaliteit van de kunstgrasvelden sinds het ISA Sport onderzoek is afgenomen. Een andere verklaring kan zijn dat er hogere eisen door de spelers worden gesteld aan een kunstgrasveld, of dat de publieke opinie van invloed is op de gegeven antwoorden. Men is kritischer geworden ten aanzien van kunstgras. In de afgelopen jaren heeft zich namelijk onmiskenbaar een kwaliteitsverbetering bij kunstgrasvelden voorgedaan.

Tabel 3.6 Oordeel over eigenschappen kunstgrasveld, in procenten

	MI (2007)			ISA (2002)		
	+	+/-	-	+	+/-	-
Vlakheid	74	23	3	91	7	1
Lopen op het veld	16	43	42	21	52	27
Hardheid bij vallen	4	37	59	5	47	47
Bespeelbaarheid	35	57	9	43	51	6

Toelichting:

Vlakheid: + goed; +/- voldoende; - slecht

Lopen op het veld: + zacht; +/- normaal; - hard (ISA) stevig (MI)

Hardheid bij vallen: + zacht; +/- normaal; - hard

Bespeelbaarheid: + licht; +/- normaal; - zwaar

Driekwart van de spelers geeft aan dat kunstgrasvelden niet over dezelfde eigenschappen beschikken als natuurgrasvelden. De vraag is in hoeverre het reëel is om te verwachten dat deze eigenschappen gelijk zijn. Wordt kunstgras immers niet juist aangelegd om het hoofd te bieden aan de negatieve eigenschappen van het natuurgras? In dit licht zou het interessant zijn om inzicht te hebben in het oordeel over de algemene eigenschappen van natuurgras, zoals bijvoorbeeld vlakheid en lopen op het veld.

3.4 Stroefheid en grip van kunstgras

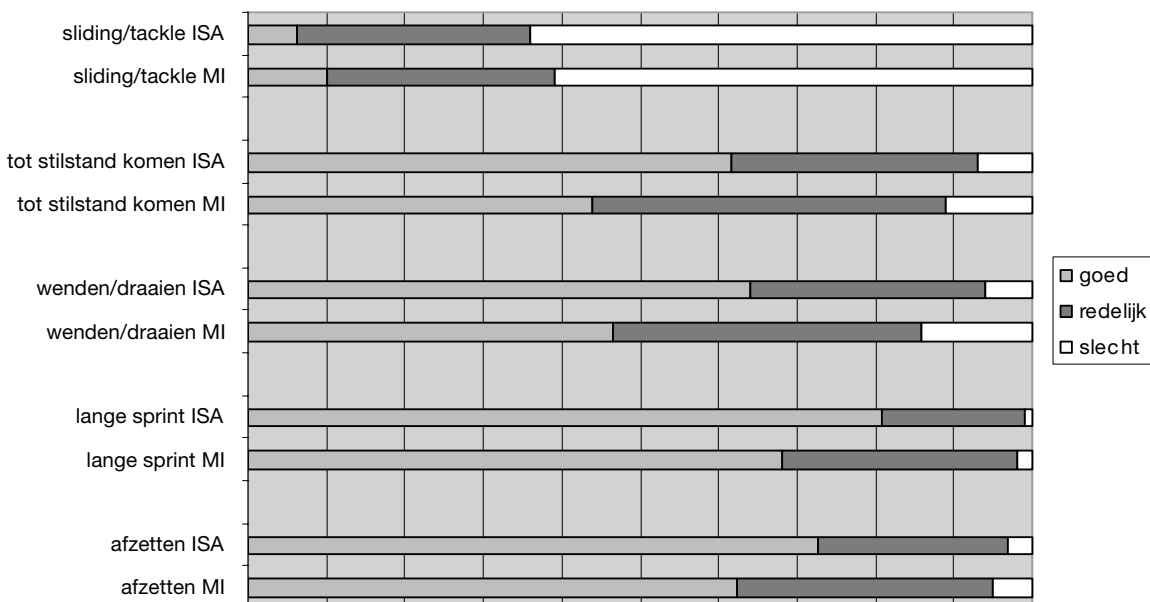
Ten aanzien van de stroefheid en grip van kunstgras zijn de meningen van de spelers verdeeld. Waar het gaat om het afzetten, sprinten en draaien/keren is men overwegend positief, waarbij de landelijke junioren het minst positief zijn (niet in tabel). De helft van de spelers geeft hierbij aan dat afzetten op kunstgras beter gaat dan op natuurgras. Het tot stilstand komen daarentegen wordt door de spelers verschillend beoordeeld. Over het algemeen gaat het tot stilstand komen op kunstgras redelijk tot goed, waarbij de districtsjunioren het tot stilstand komen overwegend als goed ervaren. Wanneer een vergelijking wordt gemaakt tussen natuurgras en kunstgras dan blijkt dat de standaard en reserve elftallen de voorkeur geven aan natuurgras terwijl de landelijke en districtsjunioren vinden dat het tot stilstand komen beter gaat op kunstgras (niet in tabel).

Over het uitvoeren van een sliding zijn de spelers eensgezind. Volgens tweederde van de spelers gaat het uitvoeren van een sliding op kunstgras slecht. Wanneer een vergelijking wordt gemaakt met natuurgras geven de meeste spelers aan dat een sliding maken op kunstgras slechter gaat dan op natuurgras. In vergelijking met het ISA Sport onderzoek is dit opvallenderwijs de enige eigenschap die bij een groter deel van de respondenten een positief antwoord heeft opgeleverd. Bij het ISA Sport onderzoek gaf 6% aan dat het uitvoeren van een sliding goed ging op kunstgras, tegen 10% in het huidige onderzoek.

Tabel 3.8 Stroefheid en grip op kunstgras in vergelijking met natuurgras, in procenten

	Kunstgras beter	Geen verschil	Natuurgras beter	Weet niet/ geen antw.
Afzetten (ISA)	44	32	23	1
Afzetten (MI)	46	25	29	-
Lange sprint (ISA)	40	47	12	1
Lange sprint (MI)	39	40	21	-
Wenden en draaien (ISA)	38	36	26	0
Wenden en draaien (MI)	34	27	39	-
Tot stilstand komen en afremmen (ISA)	28	41	31	1
Tot stilstand komen en afremmen (MI)	34	32	34	-
Nemen van een sliding (ISA)	4	14	79	3
Nemen van een sliding (MI)	11	9	80	-

De beoordeling van stroefheid en grip op kunstgras is er niet beter op geworden in de afgelopen jaren. Bij de vergelijking met natuurgras is het aandeel spelers dat ten aanzien van stroefheid en grip de voorkeur geeft aan natuurgras toegenomen, daarnaast is het oordeel over de eigenschappen van kunstgras op zich minder positief uitgevallen dan bij het ISA Sport onderzoek het geval was. Het blijft moeilijk om dit te plaatsen in het licht van de in sneltreinvaart verlopende kwaliteitsontwikkeling van kunstgrasvezels, rubber infill en sporttechnische laag die tezamen de eigenschappen van de kunstgrasvelden bepalen.

Figuur 3.2 Oordeel over stroefheid en grip op kunstgras, in procenten

(*) sliding is bij ISA met antwoordcategorieën goed, normaal, slecht bevroegd.

3.5 Kunstgras en balcontact

Bij het balcontact gaat het om het trappen van een lage en hoge bal. Met name bij de hoge bal zijn in het ISA Sport onderzoek negatieve resultaten genoteerd. Het 'onder de bal komen' leverde bij kunstgras problemen op, waardoor het trappen van een hoge bal moeilijker is. Door de vlakheid van het veld is het trappen van een lage bal juist makkelijker. Ook in het huidige onderzoek zijn deze resultaten waar te nemen. De helft van de respondenten geeft aan dat het aannemen en trappen van een lage bal op kunstgras beter gaat dan op natuurgras. Bij het trappen van een hoge bal wordt de voorkeur gegeven aan natuurgras boven kunstgras. Alleen de districtsjuniores vinden dat het trappen van een hoge bal beter gaat op kunstgras. Dit is opmerkelijk, omdat technisch gezien het trappen van een hoge bal op natuurgras beter gaat dan op kunstgras. Dit ondersteunt de zeer positieve houding van de districtsjuniores ten opzichte van kunstgras.

Wanneer de huidige resultaten worden vergeleken met het ISA Sport onderzoek valt op dat nu iets meer spelers natuurgras beter vinden voor het trappen van een hoge bal. In beide onderzoeken geeft een kwart van de respondenten aan dat het trappen van een hoge bal beter gaat op kunstgras. Bij het trappen van een lage bal door de lucht is het aandeel spelers dat de voorkeur geeft aan kunstgras gelijk gebleven, terwijl het aandeel dat de voorkeur geeft aan natuurgras opgelopen is van een minderheid naar een kwart van de respondenten.

Tabel 3.9 Balcontact op kunstgras in vergelijking met natuurgras, in procenten

	Kunstgras beter	Geen verschil	Natuurgras beter	Weet niet/ geen antw.
Trappen van een hoge bal (ISA)	27	51	22	0
Trappen van een hoge bal (MI)	29	38	33	-
Trappen van lage bal door de lucht (ISA)	31	57	12	0
Trappen van lage bal door de lucht (MI)	31	46	23	-
Trappen van lage bal (ISA)	50	42	7	1
Trappen van lage bal (MI)	50	36	14	-
Stoppen en aannemen van de bal (ISA)	48	39	12	1
Stoppen en aannemen van de bal (MI)	51	35	14	-
Keepers: Handstuiten van de bal (ISA)	51	36	12	1
Keepers: Handstuiten van de bal (MI)	48	33	19	-
Keepers: Nemen van uittrap (ISA)	32	58	9	1
Keepers: Nemen van uittrap (MI)	42	44	15	-

3.6 Balgedrag en kunstgras

Kunstgras kent een constante kwaliteit. De eigenschappen van het kunstgrasveld zijn over het hele veld en gedurende het hele seizoen nagenoeg hetzelfde. De ene keer kan het veld nat zijn terwijl het veld een andere keer kurkdroog is, maar dan geldt dit wel voor het totale veld. Bij natuurgras ligt dit wat anders. Daar tref je vaak kuiltjes en polletjes aan, is het doelgebied in veel gevallen verworpen tot een zandvlakte en kunnen er plaatselijk flinke plassen water liggen.

Afgaande op het bovenstaande is het logisch dat de spelers aangeven dat de balreactie op het kunstgras beter voorspelbaar is dan op natuurgras. Daarnaast heeft de bal op kunstgras een hogere balsnelheid. Tweederde van de spelers geven aan dat de balsnelheid hoog is. De meeste spelers vinden de hoge balsnelheid wel acceptabel. Een kleine minderheid van de spelers geeft aan dat de bal slecht rolt op kunstgras.

De balreactie is volgens ruim de helft van de spelers voorspelbaar. Ten aanzien van de balstuit geeft de helft van de spelers aan dat de verticale balstuit normaal is en tweederde van de spelers vindt het onder een hoek opstuiten van de bal normaal.

De vergelijking met ISA Sport onderzoek laat hier en daar een lichte verschuiving zien. Het aandeel spelers dat geen verschil ervaart tussen kunstgras en natuurgras ten aanzien van de snelheid van de bal, het rollen van de bal en de voorspelbaarheid van de balreactie is gelijk gebleven.

Tabel 3.10 Balreactie op kunstgras en natuurgras vergeleken, in procenten

	Kunstgras beter	Geen verschil	Natuurgras beter	Weet niet/ geen antw.
Snelheid van de bal (ISA)	83	12	5	0
Snelheid van de bal (MI)	72	14	9	5
Rollen van de bal (ISA)	81	14	5	0
Rollen van de bal (MI)	68	14	12	7
Voorspelbaarheid balreactie (ISA)	63	24	12	1
Voorspelbaarheid balreactie (MI)	54	21	16	9
Verticaal opstuiten van de bal (ISA)	55	34	10	1
Verticaal opstuiten van de bal (MI)	50	27	14	8
Onder een hoek opstuiten van de bal (ISA)	45	44	10	1
Onder een hoek opstuiten van de bal (MI)	43	32	11	13

3.7 Blessuregevoeligheid

In de wandelgangen wordt vaak beweerd dat het spelen op kunstgras leidt tot meer blessures. De vraag is echter of dit ook zo ervaren wordt door de frequente gebruikers die deel hebben genomen aan het onderzoek. Ruim de helft van de spelers is van mening dat kunstgras blessuregevoelig is. In het ISA Sport onderzoek was de helft van de spelers deze mening toegedaan. Tweederde van de spelers vindt dat kunstgras niet blessureverlagend werkt (niet in tabel). Aanvullend geeft eveneens tweederde van de spelers aan bij het voetballen op kunstgras eerder of meer lichamelijke klachten op te lopen en de helft van de spelers geeft aan eerder blessures op te lopen (niet in tabel).

Bijna de helft van de spelers geeft aan dat de blessuregevoeligheid afneemt wanneer ze langer op kunstgras spelen. Opvallend is dat tweederde van de keepers (N=51) en ruim de helft van de verdedigers aangeeft eerder blessures op te lopen bij het spelen op kunstgras dan bij het spelen op natuurgras (niet in tabel).

Tabel 3.11 Kunstgras is blessuregevoelig, in procenten

	MI (2007)	ISA (2002)
Eens	59	48
Oneens	22	30
Geen mening	19	20
Geen antwoord	-	2

Deze blessures zijn met name schaafwonden (68%) en in mindere mate lage rugpijn (25%), verzwikte enkels (22%) en pijnlijke spieren (20%). De meest voorkomende blessure, de schaafwond, wordt door driekwart van de jeugdigen, landelijke junioren en districtsjunioren genoemd. Van de spelers van standaard en reserve elftal, geven respectievelijk meer dan de helft en tweederde aan last van schaafwonden te hebben. Lage rugpijn komt bij een kleine minderheid van de districtsjunioren voor, terwijl eenderde van de spelers van een standaard elftal en landelijke junioren aangeven last te hebben van lage rugpijn bij het spelen op kunstgras.

In een interview met een voetbalvereniging werd aangegeven dat (lage) rugpijn inderdaad voorkomt, maar van tijdelijke aard is, en dat slidings op een goed kunstgrasveld nagenoeg geen probleem is.

“Wij hebben gekozen voor een veld van een hoge kwaliteit. [...] De spelers hebben mede hierdoor minder tot geen last van brandwonden bij een sliding en het veld is minder hard. Een paar jongens heeft in het begin last gehad van de rug, maar dit is meer het gevolg van het gebruik van andere spieren dan dat je het echt blessures kan noemen.”

Medisch gezien worden de aangegeven blessures niet als echte blessures aangemerkt. De spelers missen normaal gesproken geen wedstrijd of training door de opgegeven blessures. De term ‘ongemak’ is wellicht meer geschikt in dit verband dan de beladen term blessure.

Tabel 3.12 Meest voorkomende blessures bij het spelen op kunstgras, in procenten

	Standaard elftal	Reserve elftal	Landelijke junioren	Districts-junioren	Totaal
Schaafwond	55	65	78	71	68
Lage rugpijn	36	26	31	9	25
Verzwikte enkel	18	25	26	18	22
Pijnlijke spieren	28	23	17	13	20
Verdraaide knie	18	20	19	10	17
Blaren	20	13	20	10	16
Spierverrekking	15	19	16	11	15

Een derde van de spelers geeft aan dat spelen op kunstgras leidt tot minder (zware) overtredingen. De reserve teams en de landelijke junioren verschillen hierbij het meest van elkaar. Waar de helft van de spelers van de reserve teams het eens is met de stelling dat spelen op kunstgras leidt tot minder (zware) overtredingen, is tweederde van de landelijke junioren het oneens met deze stelling.

Tabel 3.13 Spelen op kunstgras leidt tot minder (zware) overtredingen, in procenten

	Standaard elftal	Reserve elftal	Landelijke junioren	Districts-junioren	Totaal
Eens	42	48	18	35	35
Oneens	34	34	60	40	42
Geen mening	24	18	22	26	22

3.8 Bespeelbaarheid

De afgelopen jaren is er tussen de KNVB en een aantal gemeenten een meningsverschil geweest over het type schoeisel waarmee kunstgrasvelden bespeeld kunnen worden. Kunstgras is in principe geschikt voor iedere voetbalschoen. Zo is ook de mening van de KNVB. De betreffende gemeenten beroepen zich op bepalingen in de garantievoorwaarden van de fabrikanten van kunstgras. Zij raden af om het kunstgras te bespelen met metalen afschroefbare noppen vanwege de – vermeende – versnelde slijtage die hierdoor optreedt. Deze gemeenten zien daarom graag een verbod op het betreden van kunstgras met metalen afschroefbare noppen. Maar van een algemeen verbod, uitgevaardigd door de KNVB, is vooralsnog geen sprake. De KNVB streeft naar gelijkwaardig gebruik van kunstgras en natuurgras en daar past geen schoenenverbod bij.

De spelers die aan het onderzoek hebben meegedaan gebruiken overwegend voetbalschoenen met rubber noppen voor het spelen op kunstgras (niet in tabel). Tweederde van de spelers geeft aan dat kunstgras met de voetbalschoenen die zij bezitten goed bespeelbaar is. Het aandeel spelers met metalen noppen is zeer beperkt. Een minderheid van de spelers gebruikt een speciale kunstgrasschoen.

Tabel 3.14 Onder welke omstandigheden speelt u het prettigst op kunstgras, in procenten

	Standaard elftal	Reserve elftal	Landelijke junioren	Districts-junioren	Totaal
Zeer nat veld	10	12	10	12	11
Nat veld	27	23	24	19	23
Licht vochtig veld	45	42	49	44	45
Normaal droog veld	11	14	9	17	13
Krukdroog veld	2	2	1	1	2
Maakt niet uit	20	13	20	10	16

Om de bespeelbaarheid van kunstgras te optimaliseren wordt door spelers de voorkeur gegeven aan een licht vochtig of nat veld. Vergelijkbaar, refereren spelers vaak aan een licht vochtig tot nat natuurgrasveld als het ideale natuurgrasveld. De helft van de spelers geeft er de voorkeur aan dat het kunstgrasveld voor gebruik nat wordt gemaakt. Een leverancier van kunstgras geeft aan dat een nat kunstgrasveld eveneens ervoor zorgt dat het maken van slidings in mindere mate tot brandwonden leidt (vaak door spelers uitgelegd als schaafwonden) (Intermediair, 2006).

Tabel 3.15 Het is niet noodzakelijk kunstgras voor gebruik nat te maken, in procenten

	Standaard elftal	Reserve elftal	Landelijke junioren	Districts-junioren	Totaal
Eens	33	31	34	38	34
Oneens	50	51	46	46	48
Geen mening	17	18	21	15	18

4. Kunstgras: creëren van ruimte en kwaliteit

Naast de ervaringen van gebruikers richt de aandacht van dit onderzoek zich ook op de beleidsbepalers. Hierbij gaat het met name om gemeenten en verenigingen. Gemeenten zijn vaak de initiatiefnemer voor het aanleggen van een kunstgrasveld, zo is gebleken uit onderzoek van ARCADIS (2004). In de volgende paragrafen wordt nader ingegaan op de rol die gemeenten en verenigingen spelen in het proces van besluitvorming, aanleg en onderhoud van kunstgrasvelden, alsmede de tevredenheid over het aangelegde kunstgras. Allereerst is aandacht voor de motieven om over te stappen op kunstgras.

4.1 Motieven voor aanleg van kunstgrasveld

Gemeente en vereniging hebben om verschillende redenen belang bij kunstgras. Het initiatief voor kunstgras kan zowel vanuit de vereniging als vanuit de gemeente komen. Uit het onderzoek van ARCADIS blijkt dat voor gemeenten de aanleg van kunstgras een manier is om ruimte te besparen en de oefen- en wedstrijdcapaciteit uit te breiden. De vereniging heeft volgens het ARCADIS onderzoek behoefte aan kunstgras vanwege ruimtegebrek/capaciteitsproblemen en de speleigenschappen van kunstgrasvelden.

Het huidige onderzoek laat zien dat voor gemeenten de voornaamste redenen voor aanleg van kunstgrasvelden nog steeds gerelateerd zijn aan ruimtegebrek. Terwijl verenigingen kunstgras willen aanleggen om de trainingscapaciteit te vergroten en verbeteren.

Tabel 4.1 Motieven voor aanleg van kunstgrasvelden, in procenten (obv top drie)

	Gemeente	Vereniging
Geen fysieke ruimte voor aanleg van meer velden	42	13
Kunstgras was onderdeel van de kwaliteitsverbetering van het sportpark	25	18
Verenigingen hadden last van ruimtegebrek op wedstrijddagen	24	23
De trainingsvelden waren in slechte conditie	23	43
Verenigingen hadden last van ruimtegebrek op trainingsavonden	23	40
onderdeel van fysieke herstructurering van sportpark	23	17
De wedstrijdvelden waren in slechte conditie	16	29
toename wedstrijdcapaciteit door omzetten trainingsveld in wedstrijdveld	11	23
toename trainingscapaciteit door omzetten wedstrijdveld in trainingsveld	9	10
Kunstgras was onderdeel van fysieke herstructurering woonwijk/stadsdeel	8	-
De verenigingen wilden van de ledenstop af	4	4
De verenigingen wilden af van afgelastingen door weersomstandigheden	3	13
De gemeente wilde besparen op onderhoud en minder natuurgrasvelden in beheer hebben	0	14

Bijna de helft van de gemeenten gaf aan dat er binnen een sportpark geen ruimte was voor de aanleg van meer velden, waardoor gekozen is voor een kunstgrasveld om de capaciteit uit te kunnen breiden. Het aanleggen van kunstgrasvelden als onderdeel van de kwaliteitsverbetering van het sportpark bleek ook een veelgenoemde reden. Soms valt het allemaal samen, zoals in het volgende geval.

“Er is een herstructureringsproces gaande van een wijk waar sport een belangrijke rol speelt. Er heeft een fusie plaatsgevonden van twee verenigingen en er zijn twee kunstgrasvelden aangelegd. Hierdoor kan het aantal velden terug worden gebracht tot 3 in plaats van 5 velden. Dit betekent ruimtebesparing; de grond kan worden verkocht aan de woningbouwcorporaties en dat levert weer geld op voor de sport. Kunstgras levert dus ruimte, kwaliteit en nieuwbouw op!” (beleidsmedewerker van een gemeente)

Verenigingen geven aan dat de aanleg van kunstgrasvelden te maken heeft met ruimtegebrek. Hierbij wordt met name verwezen naar de ontoereikende trainingscapaciteit, waardoor ook de kwaliteit van de trainingsvelden te wensen overlaat. Doordat de fysieke ruimte in veel gevallen ontbreekt om meer velden aan te leggen wordt overgegaan tot de aanleg van kunstgrasvelden. Door de aanleg van een kunstgrasveld blijven de andere velden die voorheen intensief werden gebruikt ook in betere staat.

“De afwisseling van kunstgras en natuurgras is ook goed voor het natuurgras. Zo heeft het tijd om te herstellen en wordt het na zware regenval niet meteen kapot gelopen. Sinds de aanleg van het kunstgrasveld liggen de natuurgrasvelden er veel beter bij.” (bestuurslid van een voetbalvereniging)

De betere kwaliteit van de grasvelden na aanleg van een kunstgrasveld wordt ook onderstreept door gemeenten.

“Het aanleggen van kunstgrasvelden is een instrument voor een kwaliteitsslag op de sportparken. De kunstgrasvelden zijn beter dan de grasvelden en zorgen ervoor dat de grasvelden minder intensief gebruikt hoeven te worden en daardoor ook beter blijven.” (gemeentefunctionaris)

Opvallend is wel dat 14% van de verenigingen aangeeft dat de aanleg van een kunstgrasveld is ingegeven door het feit dat de gemeente wilde besparen op onderhoud en minder natuurgrasvelden in beheer wilde hebben. Gemeenten gaven nauwelijks aan dat dit de reden was voor aanleg van kunstgrasvelden.

4.2 Aanlegprocedure

Verenigingen geven aan dat in de meeste gevallen de gemeente eigenaar is van de kunstgrasvelden. De aanleg van de kunstgrasvelden wordt wisselend geïnitieerd door de gemeente en/of vereniging. Zo is bij een voetbalvereniging een commissie ingesteld die twee jaar bezig is geweest met de voorbereidingen voor het kunstgras. Er is veel informatie verzameld en goed rondgekeken bij andere verenigingen met kunstgras. De ervaringen en verzamelde informatie zijn verwerkt in een rapport. Met dit rapport is de vereniging naar de gemeente gegaan met de vraag om een natuurgrasveld te vervangen door een kunstgrasveld. De gemeente heeft deze plannen, waarbij de vereniging de huur van 1.5 natuurgrasveld betaalt voor het kunstgrasveld, goedgekeurd. Hierdoor ligt er vanaf 2002 een kunstgrasveld bij deze voetbalvereniging.

Bij deze voetbalvereniging is duidelijk sprake van eigen initiatief en wordt de gemeente pas later ingeschakeld. Over het algemeen valt op dat verenigingen en gemeenten het initiatief vaker aan zichzelf toekennen dan aan de andere partij (tabel 4.2).

Tabel 4.2 Initiatief nemen bij aanleg van kunstgrasveld, in procenten

	Gemeente	Vereniging
Over het algemeen de gemeente/ stadsdeel	48	42
Over het algemeen de voetbalvereniging	8	46
Dat is wisselend: soms de gemeente, soms de vereniging (*)	38	8
Anders, nl	6	5

* Bij de vereniging was dit geen aparte antwoordcategorie, maar werd deze optie door 8% van de verenigingen genoemd in de anders, nl categorie

Over het type kunstgras en de locatie wordt over het algemeen overleg gevoerd tussen de gemeente en de vereniging. Zowel gemeenten als verenigingen geven in meerderheid aan dat de vereniging een rol heeft gehad in de keuze voor het type kunstgras en de locatie van het kunstgrasveld. Het is dan ook niet verwonderlijk dat slechts een enkele vereniging ontevreden is over de keuze van het type kunstgras en de locatie van het kunstgrasveld. Dat er verschillende vormen mogelijk zijn om de vereniging een rol te geven in de besluitvorming bleek uit de interviews met de gemeenten. De ene gemeente stelt de vereniging op de hoogte van haar besluiten en bepaalt ‘in goed overleg’ welke type kunstgras waar komt te liggen. Terwijl een andere gemeente de vereniging een rol geeft bij de formulering van het kunstgrasbeleid, getuige het volgende citaat uit een interview met een gemeente:

“Een afvaardiging van de verenigingen is opgenomen in de werkgroep, zodat zij mee konden denken over het beleid ten aanzien van kunstgrasvelden. De werkgroep heeft een rapport opgesteld. Dit rapport is naar de raad gegaan en is goedgekeurd.”

In het rapport, dat de werkgroep (met een afvaardiging van de verenigingen) heeft opgesteld, werd onder andere aangegeven op welke locaties kunstgrasvelden gerealiseerd dienden te worden. De locaties die zijn opgenomen in het rapport zijn inmiddels van kunstgras voorzien.

In het ARCADIS onderzoek bleek dat 80% van de verenigingen betrokken is bij de besluitvorming. Ten opzichte van dit onderzoek uit 2004 is er een afname te constateren van betrokkenheid van verenigingen. Dit is mogelijk te verklaren door de kennis die gemeenten in de afgelopen jaren hebben opgedaan met het aanleggen van kunstgrasvelden. Een gemeentefunctionaris zegt hierover het volgende:

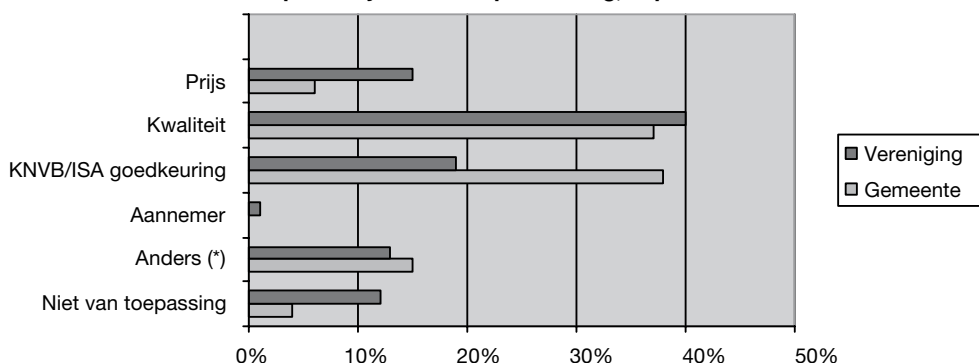
“In het begin zijn de clubs bij de aanleg betrokken en konden zij meedenken over de keuze van het type kunstgras. Na de eerste drie velden zijn de verenigingen er niet meer bij betrokken. De gemeente was zelf door de ervaringen van de aanleg van deze drie velden deskundig genoeg om zelf de besluiten te nemen”.

Een andere reden is dat gemeenten vaak meerdere velden tegelijkertijd aanleggen, waardoor er sprake is van een collectieve aanbesteding. Alle velden worden dan door één aannemer aangelegd, waardoor er voor de verenigingen geen keuzemogelijkheid meer is.

Tabel 4.3 Inspraak vereniging bij keuze type kunstgras en locatie, in procenten

	Gemeente	Vereniging
<i>Type kunstgras</i>		
Gemeente bepaalt type kunstgrasmat	13	28
Overleg over type kunstgrasmat, geen doorslaggevende stem vereniging	46	36
Vereniging heeft inspraak bij keuze type kunstgrasmat	34	20
Vereniging bepaalt het type kunstgrasmat	4	17
Anders	4	-
<i>Locatie</i>		
Gemeente bepaalt locatie kunstgrasmat	13	20
Overleg over locatie kunstgrasmat maar doorslaggevende stem vereniging	39	26
Vereniging heeft inspraak bij keuze locatie kunstgrasmat	39	24
Vereniging bepaalt locatie kunstgrasmat	4	24
Anders / niet van toepassing	5	5

Bij de aankoopbeslissing speelt de kwaliteit van de kunstgrasvelden een belangrijke rol. Veel gemeenten nemen hoogwaardige eisen op in het bestek. Naast de kwaliteit speelt met name bij gemeenten ook de KNVB/ISA-goedkeuring een belangrijke rol. Prijs speelt een rol bij de uiteindelijke keuze uit de binnengekomen inschrijvingen. Het bestek wordt namelijk geformuleerd op basis van de gewenste kwaliteit. De binnengekomen inschrijvingen worden vervolgens op kwaliteit en prijs beoordeeld. Volgens de verenigingen speelt prijs een iets grotere rol maar kwaliteit speelt nog steeds de belangrijkste rol bij de aankoopbeslissing.

Figuur 4.1 Factoren die een rol spelen bij de aankoopbeslissing, in procenten

* Bij de categorie anders werd met name de prijs-kwaliteit verhouding genoemd

Tweederde van de verenigingen heeft een bijdrage geleverd bij de aanleg van het kunstgrasveld. Deze verenigingen hebben een bijdrage geleverd door de lichtinstallatie voor haar rekening te nemen, de verharding en/of hekwerken rondom het veld te verzorgen, mankracht te leveren of financieel steun te bieden.

Tabel 4.4 Bijdrage verenigingen bij aanleg kunstgrasveld, in procenten

	Vereniging
Geen bijdrage (in welke vorm dan ook) geleverd	38
Aanleg lichtinstallatie	14
Verharding en/of hekwerk rondom het veld	11
Met mankracht (arbeidsuren) geholpen	17
Financiële bijdrage geleverd	17
Anders	19

Een derde van de verenigingen die een bijdrage heeft geleverd bij de aanleg van het kunstgrasveld geeft aan hierdoor meer zeggenschap gekregen te hebben over het kunstgrasveld. Deze zeggenschap heeft bijvoorbeeld betrekking op de keuze van het type veld, het onderhoud, de hoogte van de huur en/of verhuur aan derden.

4.3 Effecten van kunstgras

De aanleg van kunstgrasvelden blijkt op verschillende terreinen effecten voor verenigingen en gemeenten te hebben. In deze paragraaf worden deze effecten toegelicht.

Aanleg van een kunstgrasveld levert in meer dan de helft van de gevallen een huurverhoging op voor de verenigingen (niet in tabel). Of er sprake is van een huurverhoging hangt af van verschillende factoren. Hierbij valt te denken aan de zelfwerkzaamheid van de vereniging, bijdragen van de vereniging bij de aanleg van het kunstgrasveld, de grondprijs, de noodzaak voor de aanleg van het kunstgrasveld, gehanteerde kortingen/subsidies vanuit de gemeente, gekozen beheersconstructie, en ook af van wat met de andere velden van de vereniging gebeurt. Wanneer twee natuurgrasvelden worden ingeruild voor één kunstgrasveld, blijft een huurverhoging vaak achterwege. Ook heeft de bijdrage die de verenigingen leveren bij de aanleg invloed op de huurprijs van het kunstgrasveld, alsmede de sociale functie van de aanleg van het kunstgrasveld. Gemiddeld genomen, zo blijkt uit dit onderzoek, is de huurprijs voor een kunstgrasveld tussen de 1.4 en 1.6 keer de huurprijs van een natuurgrasveld (niet in tabel). De gemiddelde huurprijs voor zowel de natuurgrasvelden als de kunstgrasvelden ligt bij de opgaaf van de verenigingen hoger dan bij de opgaaf van de gemeenten.

Naast een huurverhoging heeft de aanleg van kunstgras ook andere gevolgen voor de verenigingen. Gevolgen die vaak wel als positief worden ervaren en vaak ook het doel waren bij de aanleg van het kunstgrasveld. De meeste verenigingen geven aan dat zij minder uitval ervaren bij de trainingen en wedstrijden als gevolg van afgelasting. Verenigingen maken gebruik van het minder aantal afgelastingen om een eventuele contributieverhoging (om de huurverhoging op te vangen) te verantwoorden.

“Leden moesten 10 euro meer contributie gaan betalen na de aanleg van het kunstgrasveld, maar hadden daarmee wel de zekerheid dat er getraind kon worden. Dit was voorheen door de slechte conditie van het veld niet altijd het geval. Vaak werden dan de F-jes en E-tjes naar huis gestuurd, omdat de andere teams voorgingen bij trainen.” (bestuurslid van een voetbalvereniging)

Naast de afname van het aantal afgelastingen wijst de helft van de verenigingen op verbeterde speelomstandigheden en meer wedstrijden in het weekend als gevolg van de aanleg van het kunstgrasveld. Voor sommige verenigingen heeft de afname van afgelastingen ook negatieve gevolgen gehad. Doordat de wedstrijden altijd doorgaan, lopen verenigingen met kunstgras de kans een aantal wedstrijden voor te lopen op andere teams uit de competitie met slechter bespeelbare velden. Dit verschijnsel wordt door de verenigingen met een kunstgrasveld als een nadeel gezien en als competitievervalsing ervaren. De aanleg van kunstgrasvelden heeft bij een minderheid van de verenigingen een langere duur van trainingen tot gevolg gehad.

Tijdens de interviews met de verenigingen werd door meerdere verenigingen gesproken van een stijgende kantineomzet als gevolg van het kunstgrasveld. Hierbij een voorbeeld:

“Door de aanleg van het kunstgrasveld groeide de trainings- en wedstrijdcapaciteit en kon de vereniging meer leden toelaten. De ledenstop werd opgeheven, er kon langer getraind worden en meer wedstrijden gespeeld in het weekend. Ook de kantineomzet steeg omdat er structureel meer mensen op het sportpark aanwezig zijn.” (bestuurslid van een voetbalvereniging)

Tabel 4.6 Gevolgen van aanleg kunstgrasveld voor vereniging, in procenten

	Vereniging
Minder uitval van trainingen door afgelastingen	88
Minder uitval van wedstrijden door afgelastingen	84
Verbeterde spelomstandigheden door kwaliteit mat	49
Meer wedstrijden in het weekend	46
Verlenging seizoen winter en/of zomer	43
Betere opkomst van leden bij trainingen	36
Hogere frequentie van trainingen (bijv. team traint twee i.p.v. één keer per week)	37
Langere duur van trainingen (bijv. training duur 1.5 uur i.p.v. 1 uur)	13

Naast de gevolgen van aanleg die in bovenstaande tabel staan vermeld, kan ook ledengroei een gevolg zijn van de aanleg van kunstgras. Enerzijds omdat er ruimte is om eventuele wachtlijsten weg te werken, anderzijds vanwege de aantrekkingskracht van kunstgras op de jeugd.

Driekwart van de verenigingen geeft aan dat het ledental zich positief heeft ontwikkeld na aanleg van het kunstgrasveld. In het ARCADIS onderzoek gaf 41% van de verenigingen aan dat het ledental van de vereniging was toegenomen. Dat lijkt nu dus veel groter te zijn. Echter, verenigingen wijzen met name de nieuwbouw in de nabijheid van de verenigingen aan als oorzaak voor de positieve ledenontwikkeling. Niettemin is volgens een kwart van de verenigingen de ledengroei mede het gevolg van de aanleg van kunstgras. Dit cijfer is niet te vergelijken met ARCADIS onderzoek omdat hier niet specifiek gevraagd is naar de ledengroei die het gevolg is van kunstgras, maar alleen naar ledengroei na de aanleg van het kunstgrasveld.

Tabel 4.7 Ontwikkeling ledental na aanleg van kunstgras en invloed van kunstgras op deze ontwikkeling, in procenten

	Vereniging
<i>Ontwikkeling ledental</i>	
Zeer positief	17
Positief	59
Gelijkblijvend	24
<i>Invloed kunstgras op ledenontwikkeling</i>	
Ledenontwikkeling mede gevolg van kunstgras	27
Ledenontwikkeling staat los van de aanleg van kunstgras en heeft een andere oorzaak	73

Aanleg van een kunstgrasveld levert voor een gemeente met name beleidsmatige gevolgen op. Gevolgen die gericht zijn op de sportieve activiteit zijn voorbehouden aan verenigingen. Bij gemeenten blijken de gevolgen in de meeste gevallen ruimte georiënteerd te zijn. Zo geeft de helft van de gemeenten aan dat kunstgras ervoor heeft gezorgd dat uitbreiding van het sportcomplex onnodig is. Hierdoor hoeft er geen ruimte vrijgemaakt te worden om meer velden aan te leggen. Dit komt overeen met het belangrijkste motief voor de gemeenten om kunstgras aan te leggen. Zoals in paragraaf 4.1 vermeld bleek het ontbreken van de fysieke ruimte voor het aanleggen van meer velden het meest genoemde motief voor gemeenten. Eenderde van de gemeenten geeft aan dat kunstgras ruimte vrij maakt voor andere bestemmingen, zoals het financieel interessante woningbouw. Door gemeenten ook wel het indikken van sportparken genoemd:

“De voetbalverenigingen zijn financieel niet sterk genoeg om het zelf te betalen. Hierdoor moet er of ingedikt worden om de financiële dekking te realiseren of er moet een collegebesluit onder liggen voor de 400.000 euro. Vaak wordt het collegebesluit verantwoord op basis van de sociale functie van de voetbalvereniging.” (beleidsmedewerker van een gemeente)

Tabel 4.8 Gevolgen van aanleg kunstgrasveld voor gemeenten, in procenten

	Gemeente
Kunstgras heeft uitbreiding van het sportcomplex onnodig gemaakt	49
Er kwam meer ruimte vrij voor andere bestemmingen dan sport (bijv. woningbouw)	32
Kunstgras heeft de verplaatsing van voetbalvereniging(en) mogelijk gemaakt	21
Kunstgras heeft verplaatsing van voetbalvereniging(en) onnodig gemaakt	13

Door het aanleggen van kunstgras wordt door gemeenten, zo bleek uit de interviews, meervoudig ruimtegebruik nagestreefd. Kunstgras heeft namelijk de positieve eigenschap dat het onbepaald belast kan worden (al heeft de mate van belasting wel invloed op de totale levensduur). De helft van de gemeenten geeft aan dat de aanleg van kunstgras inderdaad heeft geresulteerd in meer meervoudig ruimtegebruik. Een kwart van de gemeenten geeft aan dat er geen meervoudig ruimtegebruik plaatsvindt binnen de gemeente.

Volgens tweederde van de gemeenten staan de verenigingen over het algemeen open voor meervoudig ruimtegebruik van het kunstgrasveld (niet in tabel).

Dat in de meeste gemeenten sprake is van meervoudig ruimtegebruik en een open houding van de verenigingen blijkt ook uit het feit dat een minderheid van de verenigingen aangeeft dat het kunstgrasveld niet wordt verhuurd aan of gebruikt door derden. De helft van de verenigingen verhuurt het kunstgrasveld aan scholen en eenderde aan andere voetbalverenigingen. Een minderheid van de verenigingen geeft aan dat het veld beschikbaar is voor openbaar recreatief gebruik (voor de buurt). ARCADIS noemde in haar onderzoek de schoolsport als voornaamste voorbeeld van multifunctioneel (of meervoudig) ruimtegebruik van kunstgras. Dit onderzoek laat wederom zien dat voor multifunctioneel gebruik van het kunstgrasveld scholen de voornaamste partner zijn. Verenigingen zijn zich bewust van de combinaties die zij met scholen of kinderopvang instellingen aan kunnen gaan.

“Wij willen graag het multifunctionele gebruik van het veld bevorderen. Dit geldt alleen voor overdag, behalve de woensdagmiddag, want dan is het veld in gebruik voor trainingen van de jeugd. Wij zijn nu in gesprek met een kinderopvang instelling om te kijken wat we voor elkaar kunnen betekenen. Er zijn in onze accommodatie mogelijkheden om een aparte ruimte open te stellen voor kinderopvang. Met het kunstgrasveld en de gemeentelijke accommodaties in de omgeving zijn wij een interessante partner voor de kinderopvang.” (bestuurslid van een voetbalvereniging)

Tabel 4.9 Verhuur van kunstgrasveld aan derden, in procenten

	Vereniging
Geen gebruik of verhuur aan derden	19
Verhuur aan scholen	45
Verhuur aan andere voetbalverenigingen	38
Openbaar recreatief ruimtegebruik (voor de buurt)	18
Verhuur aan andere sportverenigingen	9

4.4 Onderhoud en levensduur

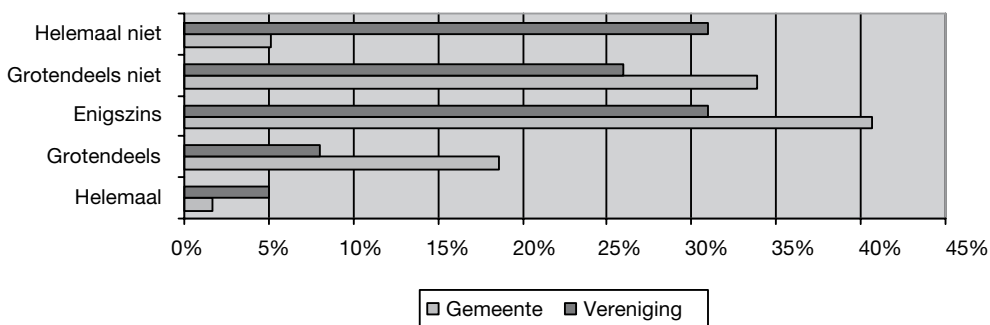
Het onderhoud van een kunstgrasveld bestaat uit het wekelijks borstelen en slepen van het veld om de rubbervulling los en egaal te houden en daarnaast het blad- en rommelvrij maken van het veld. Wanneer er onvoldoende rubbervulling aanwezig is dient de rubbervulling bij te worden gevuld. Verder wordt er jaarlijks of tweejaarlijks (groot) onderhoud uitgevoerd door de aannemer.

De meeste verenigingen zijn tevreden of zeer tevreden over het onderhoud van de kunstgrasvelden. Een minderheid van de gemeenten heeft te maken met hogere onderhoudskosten dan het bij aanleg gereserveerde onderhoudsbudget (niet in tabel). In de gesprekken met de gemeenten is naar voren gekomen dat kunstgrasvelden voor de gemeente goedkoper zijn in onderhoud dan natuurgrasvelden.

Tabel 4.10 Tevredenheid van verenigingen over onderhoud kunstgrasvelden, in procenten

	Vereniging
Zeer tevreden	28
Tevreden	54
Niet tevreden/ niet ontevreden	13
Ontevreden	4
Zeer ontevreden	1

Figuur 4.2 Antwoord op stelling: Kunstgrasmatten vergen meer onderhoud dan verwacht

Eenderde van de gemeenten geeft aan dat kunstgrasmatten niet meer onderhoud vergen dan verwacht. Het onderzoek van ARCADIS wees uit dat kunstgrasvelden minder onderhoud vergen dan natuurgrasvelden. Ruim de helft van de verenigingen vindt ook dat kunstgrasvelden minder onderhoud vergen dan verwacht. Wellicht dat meer onderhoud vereist is om de kwaliteit van de kunstgrasvelden langer in stand te houden. Beperkt onderhoud kan resulteren in een verminderde sporttechnische duurzaamheid van het kunstgrasveld.

Driekwart van de gemeenten geeft aan dat periodiek kwaliteitscontroles worden uitgevoerd op de kunstgrasvelden. Tweederde van de verenigingen zijn zich hier van bewust. Een kwart van de verenigingen weet niet of er periodiek kwaliteitscontroles worden gehouden.

Tabel 4.11 Periodieke kwaliteitscontroles op kunstgrasvelden, in procenten

	Gemeente	Vereniging
Ja	74	63
Nee	13	11
Niet van toepassing	6	-
Weet niet	8	27

De gemeenten hanteren over het algemeen een afschrijvingstermijn van 10 of 15 jaar. Uit de gesprekken met de gemeenten wordt twijfel uitgesproken over de haalbaarheid van de afschrijvingstermijn van 15 jaar bij de eerste kunstgrasvelden van de derde generatie.

“De kunstgrasvelden die in 2001 zijn aangelegd vertonen al slijtage. De verwachting is dan ook dat de afschrijvingstermijn van 15 jaar niet gehaald gaat worden. De afschrijving wordt getracht te verwezenlijken in 10 tot 12 jaar.” (beleidsmedewerker van een gemeente)

In de interviews met de gemeenten wordt wel met meer zekerheid gesproken over de velden die later zijn aangelegd. Deze zijn kwalitatief beter en gaan naar verwachting langer mee dan de eerste kunstgrasvelden, waardoor de afschrijvingstermijn van 15 jaar wel gehaald kan worden.

Tabel 4.12 Gehanteerde afschrijvingstermijnen voor de toplaag van kunstgrasvelden, in procenten

	Gemeente
8 jaar	3
10 jaar	34
12 jaar	13
15 jaar	47
20 jaar	3

Opvallenderwijs heeft een kleine minderheid van de gemeenten een verwijderingsbijdrage voor het kunstgrasveld opgenomen in de exploitatiebegroting (niet in tabel). Uit de vraagg gesprekken met de gemeenten kwam naar voren dat de gemeenten moeite hadden met het inschatten van de hoogte van de verwijderingsbijdrage.

4.5 Tevredenheid

Waar bij de spelers een zekere terughoudendheid waar te nemen is waar het de voorkeur voor kunstgras boven natuurgras betreft, is dat bij verenigingen en gemeenten minder het geval. Deze nuchtere reactie van een bestuurslid van een vereniging is tekenend:

“Natuurlijk heeft het grasveld zijn charme; een strakke grasmat is misschien wel het mooiste dat er is. Maar de waarheid is dat je dat eigenlijk zelden of nooit bereikt. Zelfs betaald voetbal organisaties hebben daar moeite mee, laat staan amateurclubs. De velden van de vereniging zijn niet goed. Kunstgras is gewoon een verademing!” (bestuurslid van een voetbalvereniging)

Tabel 4.13 Tevredenheid van gemeenten en verenigingen over aspecten van het kunstgrasveld, in procenten

	Gemeente	Vereniging
Kwaliteitsverbetering sportpark	93	92
Kwaliteit mat	88	87
Speltechnische kwaliteiten	82	87
Multifunctionele gebruiksmogelijkheden	79	76
Ruimtebesparende eigenschappen	76	68
Kwaliteit infill materiaal	75	65
Kosten onderhoud	65	35
Kwaliteit onderhoud door aannemer / gemeente	64	60
Duurzaamheid mat	62	78
Aantal speeluren	-	97
Gebruik of verhuur door/aan derden	-	45
Hoogte opkomst bij trainingen	-	78

De gemeenten en verenigingen zijn tevreden over de aangelegde velden, maar merken wel op (zie paragraaf 4.4) dat de kwaliteit van de huidige velden veel beter is dan die van de velden die in de jaren 2001 en 2002 zijn aangelegd. Vanaf 2003 is namelijk de zwaardere normering voor sporttechnische eigenschappen gaan gelden, die vooral invloed heeft gehad op de mate van schokabsorptie.

Afgaand op de mate van tevredenheid over de afzonderlijke aspecten van het kunstgras, zijn de meeste gemeenten en verenigingen tevreden over de kwaliteit van de mat. Bijna alle gemeenten en verenigingen geven aan dat zij tevreden zijn over de kwaliteitsverbetering van het sportpark dankzij het kunstgras. Tweederde van de gemeenten is tevreden over de duurzaamheid van de mat.

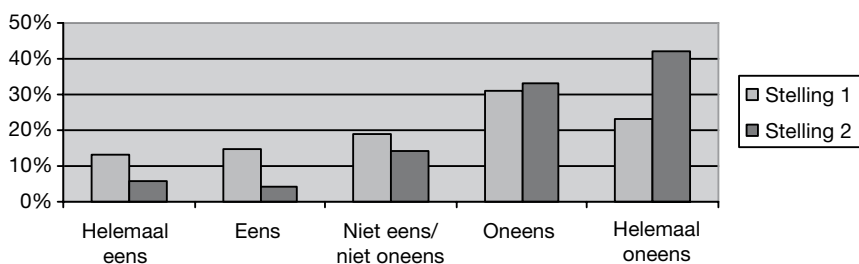
Driekwart van de gemeenten heeft aangegeven tevreden te zijn met de regelgeving vanuit de KNVB met betrekking tot het spelen van voetbalwedstrijden op kunstgras. De snelheid waarmee door de KNVB is ingespeeld op kunstgras stemt bij ruim de helft van de gemeenten tot tevredenheid. De informatievoorziening met betrekking tot kunstgras en het eventuele vrijkomen van giftige stoffen uit rubber infill materiaal is volgens eenderde van de verenigingen naar tevredenheid gegaan³. Een kwart van de gemeenten geeft aan ontevreden te zijn over deze informatievoorziening. De berichtgeving over het vrijkomen van giftige stoffen uit rubber infill materiaal heeft onrust veroorzaakt bij voetbalverenigingen en haar leden. Ruim de helft van de gemeenten geeft aan dat er in ieder geval enigszins sprake is geweest van onrust bij de verenigingen. Bijna de helft van de verenigingen geven op hun beurt aan dat leden ongerust zijn geworden over de berichtgeving.

Tabel 4.14 Tevredenheid over regelgeving en informatievoorziening, in procenten

	Gemeente	Vereniging
Regelgeving vanuit KNVB m.b.t. het spelen van wedstrijden op kunstgras	74	72
Snelheid waarmee KNVB met regelgeving heeft ingespeeld op kunstgras	57	67
Informatievoorziening over eventueel vrijkomen van giftige stoffen	32	64

Daarnaast vindt de helft van de verenigingen dat de KNVB er goed aan doet door in de regelgeving kunstgras en natuurgras gelijk te schakelen. Driekwart van de verenigingen vindt dan ook dat de KNVB er goed aan heeft gedaan om de 1e teams toe te staan hun thuiswedstrijden op kunstgras te spelen.

Figuur 4.3: Antwoorden op stellingen over regelgeving KNVB, in procenten

Stelling 1: In de regelgeving van de KNVB zouden kunstgras en natuurgras niet gelijkgeschakeld moeten worden

Stelling 2: De KNVB had nooit moeten toestaan dat 1^e teams hun thuiswedstrijden op kunstgras spelen

³ Het sporten op kunstgrasvelden die zijn ingestrooid met rubber van autobanden brengt geen gezondheidsrisico's met zich mee. Een diepgaand onderzoek in opdracht van leveranciers en producenten van kunstgrasvelden, KNVB en NOC*NSF heeft dat uitgewezen. Alle relevante stoffen zijn daarbij onderzocht door Intron.

4.6 Stellingen

Aan de gemeenten en verenigingen zijn stellingen voorgelegd die verband houden met kunstgrasvelden. De stellingen voor de gemeenten richten zich op de houding ten opzichte van kunstgras en de waarschijnlijkheid dat in de toekomst meer kunstgrasvelden worden aangelegd. De stellingen die aan de verenigingen zijn voorgelegd laten zien in hoeverre mogelijke gevolgen van kunstgrasvelden van toepassing zijn geweest op de verenigingen. Ruim de helft van de gemeenten heeft aangegeven dat er over tien jaar aanzienlijk meer kunstgrasvelden in de gemeente zullen liggen. Op basis van de tevredenheid en de ervaren voordelen van kunstgras was dit resultaat te verwachten.

Daarnaast is voor driekwart van de gemeenten de stelling dat kunstgras een goede oplossing is voor het ruimtegebrek in de gemeente grotendeels of helemaal van toepassing. Slechts 1% geeft aan dat deze stelling grotendeels niet van toepassing is op de eigen gemeente. Eveneens zijn driekwart van de gemeenten van mening dat verenigingen tenminste grotendeels zeer positieve ervaringen hebben met kunstgras.

Daarnaast geeft de helft van de verenigingen aan dat kunstgras als goede oplossing tenminste grotendeels van toepassing is voor de problemen met de kwaliteit van voetbalvelden. Hiermee lijkt vanuit de gemeente de komende jaren weinig weerstand voor het aanleggen van meer kunstgrasvelden. De resultaten doen vermoeden dat zij van harte het initiatief (al dan niet samen met de verenigingen) nemen om het aantal kunstgrasvelden in den lande uit te breiden.

Tabel 4.15 In welke mate zijn onderstaande situaties van toepassing op de gemeente, in procenten

	Helemaal	Grotendeels	Enigszins	Grotendeels niet	Helemaal niet
“Binnen mijn gemeente is fysieke ruimte voor sport schaars”	19	24	31	14	12
“Voetbalverenigingen hebben zeer positieve ervaring met kunstgras”	31	44	19	6	0
“Over 10 jaar zullen in mijn gemeente aanzienlijk meer kunstgrasvelden liggen”	36	23	28	10	3
“In de gemeente is sprake van overbespeling natuurgrasvelden”	11	20	36	23	9
“De voetbalvelden zijn niet (meer) efficiënt verspreid in de gemeente”	4	10	15	22	48
“Populariteit van voetbal zal in mijn gemeente toenemen als we meer kunstgrasvelden aanleggen”	3	8	45	25	18
“Kunstgras is een goede oplossing voor ruimtegebrek in de gemeente”	38	35	25	1	0
“Ledenontwikkeling van de afgelo-pen 5 jaar van de meeste voetbalverenigingen laat een dalende lijn zien”	0	5	16	31	48
“Kunstgras is een goede oplossing voor de problemen met kwaliteit van de voetbalvelden in mijn gemeente”	21	37	29	9	4

Verenigingen reageren met name eensgezind op de stellingen die betrekking hebben op de toename van de trainings- en wedstrijdcapaciteit. De meeste verenigingen zien de toename van de trainingscapaciteit als een groot voordeel. De toename van de wedstrijdcapaciteit wordt door driekwart van de verenigingen als groot voordeel gezien.

Bijna de helft van de verenigingen is tenminste grotendeels van mening dat de leden alleen maar positieve ervaringen hebben met het kunstgras. Opvallend is dat bijna de helft van de verenigingen aangeeft het helemaal of grotendeels eens te zijn met de stelling dat de band met natuurgras er alleen nog is bij de senioren in de vereniging; de jeugd in de vereniging weet niet beter. Een soortgelijk resultaat werd door ARCADIS aangetoond. Jonge spelers staan volgens het onderzoek van ARCADIS positiever tegenover kunstgras dan de oudere spelers. De oudere spelers missen volgens ARCADIS het ‘gevoel’. De positieve ervaringen van districtsjuniores met kunstgras (zie hoofdstuk 3) vormen een bevestiging voor het feit dat de jeugd niet beter weet en positief is over kunstgras. Het betekent echter niet dat de senioren of ouderen negatief zijn over kunstgras. In hoofdstuk 3 kwam naar voren dat oudere senioren (35+) positief zijn over kunstgras. Het is dus maar de vraag of de bovengenoemde verenigingen hun eigen senioren goed kennen.

Tabel 4.16 In welke mate zijn onderstaande situaties sinds de aanleg van kunstgras van toepassing op de vereniging, in procenten

	Helemaal	Grotendeels	Enigszins	Grotendeels niet	Helemaal niet
“De kunstgrasmat moet in de zomer gespreeid worden omdat de mat anders te warm wordt”	10	10	24	13	44
“Door het kunstgrasveld zijn de kantineopbrengsten aanzienlijk toegenomen”	5	7	53	16	19
“Toename van trainingscapaciteit is voor onze vereniging een groot voordeel”	52	29	14	3	2
“Toename van wedstrijdcapaciteit is voor onze vereniging een groot voordeel”	45	32	21	1	1
“Intensiteit van het trainingsbezoek is aanzienlijk toegenomen”	13	24	40	15	8
“Belangstelling van ouders van jeugdleden is toegenomen omdat de jeugd enthousiaster is”	5	13	44	16	23
“Onze leden hebben minder last van blessures”	8	7	27	35	23
“Onze leden hebben alleen maar positieve ervaringen met kunstgras”	9	33	36	16	6
“De band met natuurgras is er alleen nog bij senioren; de jeugd weet niet beter”	14	30	43	7	6
“De kwaliteit van het veld is door de aanleg van kunstgras toegenomen”	25	43	22	5	4
“De vereniging sproeit de kunstgrasmat voor gebruik om de mat gladder te maken”	2	1	3	7	86
“Onze vereniging is goed op de hoogte van de gebruiksvoorwaarden van de kunstgrasmat”	31	49	15	5	0
“De trainers zijn tevreden over de speltechnische kwaliteiten van het kunstgras”	26	47	22	4	0
“Als we opnieuw zouden mogen kiezen zouden we voor natuurgras kiezen “	14	10	3	21	51

---

5. KNVB

De KNVB heeft in de afgelopen jaren verschillende onderzoeken laten uitvoeren naar kunstgras en beleid ontwikkeld ten aanzien van kunstgras. Voor de KNVB blijft ook in de komende jaren kunstgras een belangrijk onderwerp. Tegen deze achtergrond zijn gesprekken gevoerd met de volgende geledingen van de KNVB: wedstrijdzaken, voetbaltechnische zaken, scheidsrechterszaken, accommodatie zaken, beleidszaken, vrouwenvoetbal en clubondersteuning.

5.1 Begrensde groei

De afgelopen jaren heeft de KNVB de groei van kunstgras ondersteund. Maar deze groei is volgens haar niet eindeloos. De situatie die zich bij hockey heeft voorgedaan, waar bijna alle wedstrijden op kunstgras gespeeld worden in plaats van gras, is een illusie voor voetbal. De sport leent zich minder voor een algemene vervanging van alle grasvelden. Ten eerste is dit een financiële kwestie. Om alle wedstrijden af te kunnen werken zijn op dit moment globaal 6000 velden vereist, terwijl doordeweeks voor de training er naar schatting 4000 nodig zijn. Een groot deel van de trainingscapaciteit van kunstgrasvelden zal zodoende niet voldoende worden benut. De gemeenten en verenigingen kunnen de lasten niet dragen van de vervanging van alle natuurgrasvelden in kunstgrasvelden. Ten tweede speelt de sterke versnippering van de voetbalsport een rol. Er bestaan veel kleine voetbalverenigingen die niet de omvang hebben om over te stappen op kunstgras en de mogelijkheden daarvan ten volle te benutten. Tot slot is voetbal een ander type sport die bij uitstek geschikt is om gespeeld te worden op een natuurgrasveld. Voetbalkunstgrasvelden moeten niet voor niets zo natuurlijk mogelijk zijn. Bij hockey is dat niet het geval. De overstap naar kunstgras nam bij hockey mede zo'n vaart omdat door de nieuwe eigenschappen van de ondergrond het spel dynamischer werd en hiermee aantrekkelijker. Bij voetbal is de overstap naar kunstgras niet gericht op het verbeteren van het voetbalspel, maar op het creëren van constante omstandigheden waaronder het spel gespeeld wordt en uitbreiding van de capaciteit (meer leden, vaker trainen). Wanneer iedere vereniging over één kunstgrasveld zou beschikken, mag gesproken worden van een meer dan geslaagde groei.

5.2 Kunstgras en vrouwenvoetbal

Aansluitend op het ARCADIS onderzoek waarin is aangetoond dat kunstgras leidt tot een minder fysiek spel, leeft de veronderstelling dat kunstgras hiermee meer geschikt is voor vrouwenvoetbal. Vanuit de KNVB wordt deze veronderstelling slechts ten dele ondersteund. Het zijn vooral de speltechnische eigenschappen die voetballen op kunstgras aangenaam maken. Door kunstgras is het balgedrag beter voorspelbaar. Hierdoor leren spelers het spel beter op kunstgras dan natuurgras.

De bondscoach vrouwenvoetbal vanuit de KNVB was in eerste instantie zelf sceptisch over kunstgras. Na zes jaar ervaring geeft ze nu aan groot voorstander te zijn van kunstgras. Alle centrale activiteiten, de trainingen en wedstrijden, van het Nederlands vrouwen elftal worden nu op kunstgras gespeeld, waarbij zoveel mogelijk de kunstgrasvelden met een maximale veldafmeting worden gebruikt. Doordat het spel op kunstgras sneller is geworden is het fijner om meer ruimte tot de beschikking te hebben.

De KNVB ziet kunstgras ook als oplossing voor een aantal problemen, zoals de wachtlijsten bij verenigingen. Er zijn verschillende verenigingen, zo bleek ook uit het onderzoek bij de verenigingen, die door middel van kunstgras de wachtlijsten hebben kunnen wegwerken. Door de extra capaciteit hebben meer verenigingen de mogelijkheid om met vrouwenvoetbal te beginnen of dit uit te breiden. De sport wordt hierdoor toegankelijker. Dankzij kunstgras kunnen meer jongens en meiden zich aansluiten bij een voetbalvereniging. De verenigingen die in 2001 en 2002 kunstgras hebben laten aanleggen, hebben door de toestroom van nieuwe leden opnieuw hun maximum bereikt, en zijn genoodzaakt om weer wachtlijsten te gaan hanteren.

De ervaringen van de speelsters van het Nederlands vrouwen elftal waren in het begin zeer kritisch, maar na verloop van tijd waren ze enthousiast over het kunstgras. Voorwaarde is wel dat het een goed kunstgrasveld is. Er liggen ook meerdere matige kunstgrasvelden in het land. Daar hebben de speelsters minder goede ervaringen mee. Het betreft in het bijzonder de oudere matten. De kunstgrasvelden die recentelijk zijn aangelegd zijn sporttechnisch kwalitatief beter.

5.3 Kwaliteitsbewaking kunstgrasvelden

De KNVB ondersteunt het beeld dat er veel kwaliteitsverschil aanwezig is tussen de kunstgrasvelden, zowel op materiaaltechnisch als sporttechnisch vlak. In het onderzoek onder de spelers kwam dit nadrukkelijk naar voren. Aangezien de KNVB veel waarde hecht aan de sporttechnische kwaliteit van kunstgrasvelden baart dit zorgen. Een matig kunstgrasveld beïnvloedt de beeldvorming van de spelers ten aanzien van kunstgras. Wanneer spelers negatieve ervaringen opdoen vanwege de kwaliteit van kunstgrasvelden die zich aan de onderkant van het marktsegment bevinden, kan dit remmend werken op de bereidheid om mee te gaan in de ontwikkeling van voetbal op kunstgras. Afgaande op de velden die de laatste jaren zijn aangelegd voorziet de KNVB minder problemen, aangezien deze velden op onderdelen over betere sporttechnische eigenschappen beschikken. De sporttechnische levensduur van kunstgras is nog niet bekend. Het is voor de KNVB afwachten hoe lang de velden in goede staat blijven verkeren. Vanuit de aannemer wordt op de sporttechnische duurzaamheid geen garantie afgegeven. Wat zoveel inhoudt dat het niet gegarandeerd wordt dat de velden binnen de gestelde afschrijvingstermijn nog geschikt zijn om voetbal op te spelen. De tijd zal leren of de velden gedurende 10 tot 15 jaar aan de gestelde sporttechnische eisen kunnen blijven voldoen. De voortekenen, afgaande op de kwaliteitsafname van aangelegde kunstgrasvelden in den lande, zijn niet zeer hoopvol.

5.4 Competitieplanning gebaat bij kunstgras

Een vereniging die beschikt over kunstgras is (bijna) altijd in staat om een deel van het wedstrijdprogramma af te werken. Andere verenigingen zijn genoodzaakt om vanwege de staat van de natuurgrasvelden het complete wedstrijdprogramma te annuleren. De afdeling wedstrijdzaken van de KNVB is daarom gebaat bij verenigingen met kunstgras. De ervaring is dat deze verenigingen over het algemeen minder wedstrijden achterlopen op het programma dan verenigingen zonder kunstgras. Wanneer meer verenigingen over kunstgras beschikken, kunnen er grotere competities gevormd worden en kan er langer doorgevoetbald worden. Nu is het einde van de competitie gepland op begin mei, vanwege onderhoud dat vanaf mei verricht moet worden, medegebruik door andere sporten (cricket, honkbal) en de promotie/degradatie duels en nationale kampioenschappen die na de competitie afgewerkt moeten worden.

Bij de lagere elftallen ontstaat de vraag om ook 14 teams in de klasse te hebben, zodat zij langer door kunnen voetballen. Deze elftallen hebben immers geen promotie/degradatie wedstrijden die afgewerkt moeten worden, en zien hun competitie graag verlengd tot medio mei. Deze vraag om meer teams in de competitie is niet ingegeven door kunstgras, maar kunstgras kan wel een bijdrage leveren aan de haalbaarheid van competitie-uitbreiding bij lagere elftallen. Bij kunstgras is men namelijk niet gebonden aan een onderhoudsperiode in de zomermaanden. Het uitbreiden van 12 naar 14 teams per klasse behoort tot de mogelijkheden, wanneer meer verenigingen over kunstgras beschikken. De verenigingen die niet over kunstgras beschikken kunnen hier wel hinder van ondervinden. Zij moeten bij een te groot aantal afgelastingen meer wedstrijden doordeweeks afwerken, of thuiswedstrijden omzetten in een uitwedstrijd op kunstgras.

Nu nog niet alle verenigingen over kunstgras beschikken, ondervinden verenigingen met kunstgras nadeel van het feit dat zij minder afgelastingen kennen. Het komt namelijk voor dat een team van een vereniging met kunstgras enkele wedstrijden voorligt op de andere teams uit de competitie. Met name voor de vereniging die nog ergens om speelt, zoals promotie of het afwenden van degradatie, is dit zuur. De concurrenten weten namelijk precies hoeveel punten zij moeten halen in de laatste duels. Zodoende kan kunstgras leiden tot competitievervalsing in het nadeel van de club met kunstgras.

5.5 Ontwikkeling van spelers

Het primaire doel van de KNVB ten aanzien van kunstgras is het vergroten en verbeteren van de oefencapaciteit. Dankzij kunstgras kunnen meer spelers terecht bij een voetbalvereniging en kunnen zij bij deze verenigingen onder betere omstandigheden het voetbal aanleren. In het jeugdvoetbal worden op dit moment te veel wedstrijden, maar ook trainingen, afgelast vanwege de slechte staat van de velden. Dit gaat ten koste van de ontwikkeling, en wellicht het spelplezier, van de jeugd. Kunstgras geeft de zekerheid dat er altijd gevoetbald kan worden.

De voetbaltechnische deskundigen van de KNVB zijn niet unaniem in de keuze voor training op kunstgras en natuurgras of enkel op kunstgras. Aan de ene kant wordt kunstgras genoemd als ideale ondergrond om het voetbal onder een verlaagde weerstand aan te leren. Daarnaast bestaat de voorkeur voor natuurgras om de spelers om te leren gaan met de onvoorspelbaarheid van het spel.

5.6 Nieuwe doelgroepen

De KNVB is van mening dat kunstgras als middel ingezet kan worden om het veteranenvoetbal een impuls te geven. De doelgroep in de leeftijd 35+ is gebaat bij de betere condities van het kunstgrasveld en de continuïteit van activiteiten die dit met zich mee brengt. Door de wedstrijden van deze doelgroep op een half veld af te werken (7 tegen 7) is minder ruimte nodig om deze groep binnen de vereniging te houden en is het spel aantrekkelijker voor de veteranen.

6. Slotbeschouwing en conclusies

6.1 Kritische spelers

Spelers zijn nu, ondanks de kwaliteitsverbetering van kunstgras, kritischer over kunstgras dan in 2002.

Kunstgras werd in 2002 bij het ISA onderzoek positief beoordeeld, met negatieve kanttekeningen over het nemen van een sliding en de hardheid van het kunstgrasveld bij het vallen. Nu, vijf jaar later, moeten we constateren dat het oordeel over kunstgras niet is verbeterd. Op veel punten zien we dat spelers terughoudender zijn geworden. Het feit dat de spelers minder positief oordelen over de eigenschappen van kunstgras in vergelijking met het ISA onderzoek is opmerkelijk. Het is moeilijk om dit te plaatsen in het licht van de in sneltreinvaart verlopende kwaliteitsontwikkeling van kunstgrasvezels, rubber infill en sporttechnische laag die samen de eigenschappen van de kunstgrasvelden bepalen. Een andere verklaring dan dat de spelers kritischer zijn geworden ten aanzien van de kunstgrasvelden is niet direct voorhanden. Waar men in het begin wellicht meer oog had voor de positieve kanten van kunstgras en de minder positieve kanten niet zag, of niet wilde zien, is men nu kritisch en veeleisend geworden. Men is gewend geraakt aan kunstgras en neemt de positieve eigenschappen voor gewoon aan en focust op de negatieve kanten.

Tussen de verschillende spelerscategorieën zijn moeilijk te verklaren verschillen geconstateerd, waarbij de districtsjuniores aanmerkelijk positiever zijn over kunstgras dan de andere spelersgroepen.

Wanneer gekeken wordt naar de afzonderlijke spelersgroepen dan kunnen we hoop uitspreken voor de toekomst. De districtsjuniores zijn nadrukkelijk positiever gestemd over kunstgras dan de andere spelersgroepen. Opmerkelijk is wel dat deze positieve stemming duidelijk in mindere mate aanwezig is bij de landelijke junioren. Waarom het verschil met de landelijke junioren zo groot is, is moeilijk te verklaren. Mogelijke verklaring kan zijn dat districtsjuniores het als een voorrecht zien om op kunstgras te mogen spelen. Ook kan het liggen aan de slechtere natuurgrasvelden waar districtsjuniores, in vergelijking met de landelijke junioren, op spelen en trainen. Deze argumenten gaan echter ook op voor de reserve teams in vergelijking met de standaard elftallen, terwijl deze twee groepen niet zo afwijkend scoren als dat bij de junioren het geval is.

Veteranen (36 jaar of ouder) zijn, in vergelijking met jonge senioren (18-35 jaar), positief over kunstgras en vormen hiermee een interessante doelgroep voor voetbal op kunstgras.

De jeugd weet de weg naar de voetbalvereniging vaak goed te vinden. Maar juist op oudere leeftijd zien voetbalverenigingen veel leden vertrekken. Het veteranenvoetbal kent zodoende kleine competities. Voor het uitbreiden van het aantal veteranen binnen de vereniging kan kunstgras een geschikt middel zijn. De veteranen staan positiever tegenover het trainen en spelen van wedstrijden op kunstgras dan de andere senioren. Op basis van dit onderzoek kan men vol vertrouwen het veteranenvoetbal op kunstgras stimuleren.

Kunstgras gaat boven een matig of slecht grasveld.

Het komt geregeld voor dat natuurgrasvelden niet in ideale staat verkeren voor het spelen van een wedstrijd, om maar niet te spreken van de staat van de trainingsvelden. Spelers vinden de kwaliteit van een kunstgrasveld mede daardoor beter dan die van een natuurgrasveld.

Uitgaande van een goed grasveld en een kunstgrasveld blijken spelers, zoals eerder vermeld, vaker voor het natuurgrasveld te kiezen. Mocht een grasveld niet in ideale staat verkeren, maar kaal zijn gespeeld of in slechte staat verkeren, dan wordt de voorkeur gegeven aan een kunstgrasveld. Spelers laten hiermee blijken graag op een goed veld te willen spelen en niet gebonden te zijn aan natuurgras. Kunstgras is een welkom alternatief wanneer het grasveld niet in optimale staat verkeerd.

6.2 Tevreden gemeenten en verenigingen

Voor zowel gemeenten als verenigingen levert het aanleggen van kunstgrasvelden een diversiteit aan positieve effecten op in termen van ruimtebesparing en kwaliteitsverbetering van de accommodaties c.q. verenigingen. Er is duidelijk sprake van een win-win situatie.

De belangrijkste motieven voor het aanleggen van kunstgrasvelden bij gemeenten en verenigingen zijn het oplossen van het ruimtegebrek en de kwaliteitsverbetering van het sportpark. Vaak kunnen er geen extra velden worden aangelegd omdat de ruimte daarvoor ontbreekt. Hierdoor bereikt een (bloeiende) vereniging de grenzen van haar mogelijkheden: zij kan niet of nauwelijks meer groeien en door de intensieve bespeling van de grasvelden gaat de kwaliteit van de natuurgrasvelden hard achteruit. De kans op een neerwaartse spiraal is hierdoor aanwezig.

Kunstgras biedt inderdaad de oplossing voor deze problematiek, zo blijkt duidelijk uit het onderzoek. De trainings- en wedstrijdcapaciteit worden sterk verhoogd omdat door het kunstgras de trainingen en de wedstrijden vrijwel altijd doorgaan. Een bijkomend gunstig effect is dat door het afwisselende gebruik van kunstgras en natuurgras de kwaliteit van de natuurgrasvelden verbetert. Zo leidt een kunstgrasveld tot kwaliteitsverbetering van de natuurgrasvelden.

Het onderzoek laat nog meer (onbedoelde) positieve effecten zien, hoewel deze niet voor alle verenigingen gelden. Zo meldt een aantal verenigingen een toename van het aantal leden direct als gevolg van kunstgras. Daarnaast kon een aantal verenigingen de toestroom vanuit een nieuwe wijk opvangen door de kunstgrasvelden. Zo heeft kunstgras dus indirect een positief effect op het ledenaantal.

Verder wordt door verenigingen melding gemaakt van een stijgende kantineomzet. Dit heeft te maken met het gegeven dat als gevolg van kunstgras er structureel meer mensen op het park zijn; trainingen en wedstrijden gaan immers meestal door.

Voor de gemeenten is naast de kwaliteitsverbetering van de sportvoorziening, de ruimtewinst een belangrijk positief effect van kunstgras. Sportparken kunnen worden ingedikt in plaats van uitgebreid en dit levert ruimtewinst op. Dit kan voor gemeenten financieel interessant zijn. Het Utrechtse voorbeeld waarbij door de aanleg van kunstgrasvelden sportgrond vrijkwam die is verkocht aan een woningbouwcorporatie waardoor er weer extra geld werd gecreëerd voor de sport, is in dit verband illustratief. Zo zal het niet in alle gemeenten gaan, maar het geeft wel de mogelijk positieve effecten van de aanleg van kunstgrasvelden weer.

Tot slot vinden gemeenten de mogelijkheden die kunstgras biedt tot meervoudig ruimtegebruik belangrijk. Veel gemeenten streven ernaar dat ook scholen of andere gebruikersgroepen gebruik maken van het kunstgras. Dit is nog niet bij alle verenigingen het geval, maar het onderzoek wijst uit dat de meeste verenigingen hier wel voor open staan.

Toch heeft kunstgras ook een negatief effect. Omdat niet iedere vereniging een kunstgrasveld heeft, kan het voorkomen dat deze verenigingen op een gegeven moment in de competitie minder wedstrijden hebben gespeeld vanwege afgelastingen door het weer. Dit kan leiden tot competitievervalsing als dit grote vormen aan gaat nemen. Deze onevenwichtigheid in het competitieverloop zou een punt van aandacht moeten zijn in het nieuwe voetbalseizoen.

De samenwerking tussen gemeenten en verenigingen bij de aanleg en het onderhoud van kunstgrasvelden verloopt goed.

De aanleg van kunstgrasvelden blijkt vaak een zaak van zowel gemeenten als verenigingen. De gemeente neemt het leeuwendeel van de kosten voor haar rekening, de verenigingen betalen bijvoorbeeld de lichtinstallatie of het hekwerk rondom het veld. Het initiatief voor de aanleg komt afwisselend van de gemeenten of de verenigingen. Over het type kunstgras wordt overleg gevoerd tussen gemeente en vereniging. In het onderzoek ontstaat het beeld van een eendrachtige samenwerking tussen beide partijen.

Ook ten aanzien van het onderhoud zijn er weinig obstakels. De gemeenten verzorgen het onderhoud en de verenigingen tonen zich hierover tevreden.

6.3 KNVB, kwaliteitontwikkeling door kunstgras

Dankzij kunstgras kunnen meer spelers kennismaken met voetbal, onder betere omstandigheden de sport aanleren en de sport intensiever beoefenen.

De aanleg van een kunstgrasveld betekent voor veel verenigingen een capaciteitsuitbreiding. Er is ruimte om meer te trainen, om langer te trainen en om meer wedstrijden te spelen. Door de verhoogde capaciteit kunnen verenigingen in veel gevallen meer leden aannemen. Een beperkende factor is daarbij weliswaar de beschikbaarheid van voldoende kleedgelegenheid.

Kunstgras staat garant voor een constante kwaliteit. De spelers kunnen hierdoor onder constante omstandigheden kennismaken met voetbal. Daarnaast is kunstgras in bijna alle weersomstandigheden goed bespeelbaar, waardoor het aantal afgelastingen beperkt is. De spelers hebben zodoende een continue programma en kunnen week in week uit onder goede omstandigheden trainen.

De bespelingintensiteit van kunstgrasvelden is in geen geval te vergelijken met natuurgras. Kunstgras kan onbeperkt bespeeld worden. Hierdoor kan men het veld veel intensiever gebruiken dan bij een grasveld het geval is. Een bijkomend voordeel van het intensief gebruiken van het kunstgrasveld is dat de grasvelden in betere staat verkeren, doordat deze minder intensief worden gebruikt.

De organisatie van de competities verloopt soepeler doordat meer verenigingen over kunstgras beschikken.

De ontwikkeling van kunstgras is positief en de aanleg van kunstgrasvelden moet dan ook zeker doorgaan. Verenigingen die beschikken over een kunstgrasveld kennen mindere afgelastingen, waardoor zij minder problemen hebben om de competitie uit te spelen. Vanuit de lagere elftallen is het verzoek gekomen om de competities uit te breiden naar 14 teams, zodat zij langer door kunnen spelen en niet in april of begin mei al klaar zijn. Verenigingen met slechte velden vertragen vaak de competitie. Door deze slechte velden te vervangen door kunstgrasvelden doen zich minder problemen voor bij de organisatie van de competities. Het verdient aanbeveling om onderzoek te doen naar de mogelijkheid om, gelet op het aanwezige aantal kunstgrasvelden en de staat van natuurgrasvelden, bij de lagere elftallen de competities uit te breiden naar 14 teams.

6.4 De toekomst van kunstgras

In de komende jaren zullen nog meer kunstgrasvelden worden aangelegd. Of dit in hetzelfde tempo zal plaatsvinden als in de laatste vijf jaar, valt nog te bezien maar bekend is dat veel gemeenten en verenigingen die nog geen kunstgras hebben een kunstgrasveld willen aanleggen. De resultaten van dit onderzoek zullen deze ontwikkeling niet doen ombuigen.

In de gesprekken die in dit onderzoek zijn gehouden wordt hier en daar gesteld dat iedere voetbalvereniging in Nederland een kunstgrasveld zou moeten hebben. Gegeven het feit dat op dit moment ongeveer 400 verenigingen over een kunstgrasveld beschikken, en mogelijk eind 2007 de mijlpaal van 500 velden is bereikt, is dit nog een lange weg te gaan en waarschijnlijk een utopie. Het tekent wel de positieve houding ten aanzien van kunstgras bij de betrokken partijen.

De spelers zijn kritisch, zo leert het onderzoek, met name de landelijke junioren hebben een voorkeur voor natuurgras. De districtsjunioren, de grootste groep, zijn daarentegen zeer positief. Waarom dit verschil zo groot is, valt niet direct te verklaren uit het onderzoek. Een mogelijke verklaring kan zijn dat districtsjunioren het als een voorrecht zien om op kunstgras te mogen spelen omdat deze groep doorgaans op slechtere velden speelt dan de landelijke junioren. Hoe dan ook, mede gelet op geluiden uit het betaalde voetbal, lijkt het erop dat hoe hoger het niveau hoe kritischer de voetballer op kunstgras wordt. Waarom dit precies zo is, zou nog verder onderzocht moeten worden in verband met toekomstig beleid ten aanzien van bijvoorbeeld het spelen van competitiewedstrijden op hoog niveau op kunstgras.

Naast de jeugd zijn ook senioren een doelgroep voor de KNVB. Het probleem in het voetbal is dat veel verenigingen spelers van oudere leeftijd zien vertrekken. Het veteranenvoetbal kent momenteel kleine competities. Uit het onderzoek blijkt dat de oudere senioren, vanaf 36 jaar, het spelen op kunstgras aantrekkelijk vinden; aantrekkelijker dan de leeftijdsgroep hieronder. Kunstgras zou dan ook een rol kunnen vervullen in het aantrekken van nieuwe leden van ouder dan 36 jaar om zo het veteranenvoetbal te stimuleren. Verenigingen zouden dan expliciet de aanwezigheid van een kunstgrasveld en de voordelen hiervan in hun wervingscampagnes moeten betrekken.

Geraadpleegde literatuur

ARCADIS (2004).

Kunstgras "nu" en in de "toekomst". ARCADIS: Amersfoort.

Gervedink Nijhuis, F.G. & Hoffman, P. (2005).

Kunstgras belicht: Informatiegids over kunstgrasvoetbalvelden. Institute for Sport & Leisure: Enschede.

Intermediair (2006).

Voetballers vechten tegen kunstgras. (nr.05 p38-41).

ISA Sport (2002).

Voetbal en kunstgras. ISA Sport: Arnhem.

Heuvel, M. van den & C. van Loon (2003).

Kunstgras geeft gemeente en vereniging vele mogelijkheden. In: SPORT Bestuur & Management (december 2003/ januari 2004). Arko Sports Media: Nieuwegein.

KNVB (2002).

Voetbal en kunstgras: samenvattend rapport. KNVB: Zeist.

KNVB (2004).

Notitie beleid kunstgras amateurvoetbal. KNVB: Zeist.

Aantekeningen

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

voetbal is ons leven

KNVB

Woudenbergseweg 56-58, 3707 HX Zeist

Postbus 515, 3700 AM Zeist

0900-8075 (€ 20 cent p/min)

Fax 0343-499199

publieksinfo@knvb.nl

www.knvb.nl